תנ״ך · ראשונים · רלב״ג · כתובים

רלב"ג קהלת

רבנו לוי ב"ר גרשום [הרלב"ג]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רלב"ג קהלת

רבנו לוי ב"ר גרשום [הרלב"ג]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רלבג-קהלת/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 6
פסוק א 6
פסוק ה 9
פסוק ו 9
פסוק י 9
פסוק יב 9
פסוק יג 20
פסוק יד 21
פסוק טו 21
פסוק יז 21
פרק ב 21
פסוק א 21
פסוק ח 21
פסוק כה 21
פרק ג 21
פסוק טו 21
פסוק יח 22
פרק ד 22
פסוק א 22
פסוק יד 22
פסוק יז 23
פרק ה 23
פסוק יב 23
פסוק טו 23
פסוק טז 23
פסוק יט 23
פרק ו 24
פסוק י 24
פרק ז 28
פסוק א 28
פסוק ו 28
פסוק ז 29
פסוק יג 29
פסוק כה 32
פסוק כז 33
פרק ח 37
פסוק ב 37
פסוק ח 38
פסוק י 38
פרק ט 38
פסוק א 38
פסוק ז 38
פסוק י 42
פסוק יא 42
פרק י 43
פסוק ד 43
פסוק ו 43
פסוק ח 43
פסוק ט 43
פסוק י 43
פסוק טז 43
פסוק יז 43
פסוק יח 43
פסוק יט 44
פסוק כ 44
פרק יא 44
פסוק ב 44
פסוק ג 44
פסוק ה 44
פסוק ז 44
פסוק ט 44

פסוק י 44
פרק יב 45
פסוק ב 45
פסוק ד 45
פסוק ה 45
פסוק ו 45
פסוק ט 45
פסוק יב 45

הקדמה

אמר לוי בן גרשם ראיתי לבאר דברי המגלה הזאת ועניניה לפי שבה מהמבוכה והספק מה שלא יעלם עד שימצאו בה דברים סותרים קצתם את קצתם ודברים מושכים האדם לאהבת הבלתי ראוי וכבר שערו בזה רז"ל ולזה בקשו לגנזו אבל נמנעו מלגנזו לפי שראשו דברי תורה וסופו דברי תורה כמו שאמרו זה ז"ל. וראוי שתדע שדברי זה השלם לא היו בזה האופן מהבלבול לפי מה שיחשב אלא מפני שכבר חייב טבע הנושא אשר בו הדברים ואנחנו מקדימים בכאן הצעה אחת תבאר הסבה אשר בעבורה הוכרח זה השלם להיות דבריו בזה האופן. ונאמר כי בטוב החקירה בטוב והרע היא לפלוסופיא המדינית והיא חוקרת בצד מה בנמצא במה שהוא נמצא וכבר אמרו הפלוסופים שזה הנושא לא יקבל ההאמתה השלמה אבל יתבאר בו בהקדמות מפורסמות לענין ההקדמות האלו הוא שימצא מהם לדבר ולהפכו כמו שהתבאר בס' הנצוח ולזה אמר הפלוסוף במאמר כולל בשלישי ממה שאחר הטבע שראוי שיקובץ תחלה כלל ההקדמות המפורסמות הנופלות בדרוש דרוש ואחר כך יוברר הצודק מהם מהבלתי צודק כי בזה האופן יושגו בקלות ההקדמות אשר יביאו להשגת האמת בדרוש דרוש וכבר נתן הפלוסוף זאת העצה גם בדרושים המופתיים ולזה תמצא בחכמה הטבעית שכבר הקדים הפלוסוף בדרוש דרוש ההקדמות המפורסמות הנופלות בה וכבר הארכנו בתועלת המגיע מזה הסדור בבאורינו לספר הנצוח ובבאורינו לספר מה שאחר הטבע ולזה ראיתי לקצר דברינו בזה המקום והוא מבואר כמו שזכר שם הפלוסוף כי המחשבה תקבץ אלו ההקדמות יחד ויקרה לה מפני זה הגמגום והמבוכה עד שלא תדע אנה תפול מאלו ההקדמות המקבילות ובזאת המבוכה תסיר כשיעיין בה בהקדמה הקדמה מהם ויוברר הצודק מהבלתי צודק. והנה זאת המחשבה המקבצת יחד הסותרים קראה קוהלת בזה הספר ולזה תארה במקום מה בלשון נקבה אמר ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצוא חשבון. ולפי שהתחלת אלו ההקדמות הבלתי צודקות היא המחשבה המופשטת מהחקירה הראויה אמר המחבר ברבות מאלו ההקדמות שהם הבל ורעות רוח ונושאיהם רעיון רוח ר"ל שהם מחשבה לבד ודבר שאין לו אמתות וקיום. ולהיות אלו ההקדמות מתחלפות באמתותם אמר במקצתם דברתי אני עם לבי ובקצתם ראיתי ובקצתם אמר ידעתי וידמה שאשר אמר בהם ידעתי תהיינה הצודקות יותר. והנה קרא זה המחבר שם ממציא זה הספר קהלת כי בזה האופן ידבר בזה הספר ולזה באו בו דברים סותרים וכבר הסכימו הקודמים שהוא נקרא קהלת מפני שקבץ החכמה ולא השגיחו למה היה זה השם בלשון נקבה וכבר התבאר זה מדברינו ובזה הוסר הספק למה היו דברי זה השלם

סותרים קצתם את קצתם והיו קצתם מביאים לבחור מה שראוי שירוחק. ומהנה נתחיל בבאור זאת המגלה לפי מנהגינו:

ונציע תחלה הצעה אחת מקפת במה שיכללהו זה הספר מצד העיון בטוב וברע. ונאמר כי מפני שהמחשבה תפול תחלה שהטוב הוא הערב ואליו תהיה הבחירה ראשונה אם לא ימנע המוסר חקירת תחלה אם הטוב הוא הערב או המועיל וכאשר התבאר לו שאין הטוב ההמשך אל התענוגים הגופיים והערביות אבל הטוב הוא המועיל והיה הטוב הזה נחלק חלוקה ראשונה לשלשה חלקים האחד הוא ההשתדלות בהרבות הקניינים והשני הוא ההשתדלות בכשרון המעשה באופן שיגיע המועיל במדות והשלישי הוא ההשתדלות בעיונית חקר תחלה זה החכם איזה מאלו הוא הטובוביאר שכלם עוזרים קצתם אל קצתם ושהנבחר מהם הוא ההשתדלות בחכמה ולפי שהתורה היא המיישרת מאד אל מה שראוי שיתנהג האדם בדרכי התורה וישמור מצותיה עם שבהם יושג הטוב שהוא המועיל בשלם שבפנים הנה ימשך מזה שיהיה האדם מושגח מאת ה' יתברך השגחה פרטית ויהיה נשמר מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליו וזה הוא תכלית מה שהקיף עליו העיון בזה הספר. והנה מנה זה החכם בחקירותיו אלה ההקדמות המפורסמות הנופלות בזה הצודקות והבלתי צודקות כי בזה האופן תשלם זאת החקירה כמו שקדם. והנה הקיף ספר משלי על העיון איך ראוי שיתנהג האדם בהשגת מיני הטוב הזה שהוא המועיל ובבחירה מהפכו בצד מיוחד בדבר דבר ממנו ואולם בזה המקום עיין בזה עיון כולל ולזה יראה שספר קהלת חובר תחלה ואחר כך חובר ספר משלי כי זה הוא דרך העיון ר"ל שיעוין תחלה בכולל ואחר כך במיוחד ולפי שהנבחר שבמיני הטוב הזה הוא השלמות בעיון והוא פרים השלים אחר זה העיון בו בשיר השירים לפי מה שנחשוב:

פרק א

פסוק א

דברי קהלת בן דוד מלך בירושלם: **הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל**: הנה הודיענו בזה תחלה מי היה מחבר זה הספר: ואולם התועלת המגיע מזה הוא כי זה ממה שיעמידנו על כוונת המחבר בדבריו וזה כי כשיתבארו לנו דיעותיו ממקומות אחרים ויראה מדבריו מה שהיה מקביל באופן מה לדיעותיו הנה נפליג העיין בדבריו באופן שנעמוד על אמתת כוונתו שהיא בלי ספק נאותית ולולא התבאר לנו זה מהמחבר היינו עוזבים העיון בדבריו כשיראו לנו בלתי נאותים בתחלת המחשבה וימנע ממנו מפני

זה התועלת המגיע מהדברים ההם. והודיענו שנית איך היה אופן חבור זה הספר ר"ל שאלו הדברים היו ממה שיראה בתחלת המחשבה אשר היא קהלת ומקבצת הסותרים. והתועלת המגיע מזה הוא כשנדע אופן חיבור הדברים נעמוד על מה שבהם מהשלמות או הפכו. והמשל שאם נראה שלא השלים המחבר את דבריו באופן אשר ייעד ונשמטו מדבריו הקדמות היה ראוי שיזכרם לפי מה שייעד הנה אפשר לנו שנשלים החקירה באופן ההוא ונבחר ההקדמות הצודקות עד שישלם לנו האמת בדרוש ההוא לפי מה שאפשר בו שיקבל מן האמות וכאלו ישלים בכח המחבר בזה במה שקצר בעיון בדרוש ההוא ואם התבאר לנו שכבר השלים דבריו באופן ראוי לפי מה שייעד אז יתברר לנו שלמות דבריו ותהיה השגתינו מפני זה בדרושים ההם יותר שלמה. וכבר יועילנו בזה תועלת שנית והוא כי כשביאר המחבר אופן ההאמתה אשר יעשה בנושא אשר יחקור בו והוא מתבאר לנו שאין טבע זה הנושא שיקבל האמתה יותר שלמה הנה יתבאר לנו שא"א שתהיה בזה החקירה יותר שלמה ותכלה תשוקתינו בידיעת הדרושים ההם אל מה שנעמוד עליו מדבריו ואם יתבאר לנו שכבר יקבל זה הנושא האמתה יותר שלמה נעיין בדרושים ההם מהצד ההוא ולא תספיק לנו החקירה שחקר עליהם המחבר ההוא. והודיענו שלישית שרוב דבריו הם בלתי צודקים כדי שלא ילמוד מהם לבחור הבלתי ראוי ולזה אמר שמה שאמר קהלת הוא הבל וכזב אבל מדבריו נקבצו אלו ההקדמות התבאר הראוי מהבלתי ראוי:

ביאור דברי הפרשה:

אמר להודיע מה שיפול מהספק מצד המחשבה בענין התעסקות האדם בקנין השלמויות אשר העמל בהם הוא לבקשת המועיל והם שלמות הקנין וכשרון המעשה והוא שלמות המדות ושלמות המושכלות מהדבר שישאר לאדם שלא יפסד בכל עמלו שיעמול בזה המציאות השפל אשר כל הדברים הווים נפסדים. ואולם אמר **תחת השמש** לפי שהמחשבה אשר חייבה שלא יהיה לאדם יתרון בזה לא חייבם אותו אלא בקניינים אשר באלו הדברים ההווים הנפסדים כי המושכלות לנו הם עצמי הדברים אשר בכאן ומהותיהם ולזה חשבו הקודמים שלא תהיה בכאן ידיעה כמו שזכר הפלוסוף בשני ממה שאחר הטבע ולזאת הסבה אמר בכאן מצד זאת המחשבה שאין **יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש** אבל אם היה לו עמלו למעלה מן השמש הנה לא יחויב שלא יהיה לו יתרון. ואחר זה באר הסבה אשר יחשב בעבורה שאין יתרון בקנין אלו הדברים והוא שהם כלם הווים נפסדים עד שימצא בהם תמיד **דור הולך ודור בא** והנה לארץ עם פחיתותה יתרון על אישי האדם ושאר המורכבים שהיא קיימת ונשארת או

ירצה בזה שהארץ אשר היא **לעולם עומדת** יש בה **דור הולך ודור בא** כי היא הווה נפסדת בחלקיה וזה הבאור השני הוא יותר נאות אצלינו ונתן אחר זה סבת ההוויה וההפסד אשר לאלו הנמצאים השפלים בתמידות ובסדור מדבריו בכח מחשבה שנית מקבלת למחשבה הראשונה והוא שבכאן טבעים קיימים אפשר שתהיה בהם ידיעה נשארת וזה שההוויה וההפסד ייוחס אל התקופות הארבעה אשר לכוכב כוכב כי בהיות נצוצו על הארץ יפעול בכאן באופן מה הפך מה שיפעלהו בהיות נצוצו תחת הארץ ואלו התקופות הם תקופות יומיות ועוד יתן מכוכב כוכב תקופות ארבעה מצד המזלות אשר יהיה בהם כי הפועל אשר יסודרו ממנו בכאן בהיותו במזלות הצפוניים הוא מקביל לפועל אשר יסודר ממנו בהיותו במזלות הדרומיים וכוכב אשר יהיה בו זה הענין אשר זכרנו יותר מפורסם הוא השמש כי הוא יעשה ביום האחד תקופות ארבעה ימשך מאחת אחת מהם לתגבורת ליסוד אחד מהיסודות וזה מבואר במלאכת הרפואה ויחדש השמש בשנה האחת תקופות ארבעה מתחלפות הטבעים עד שתקופת ניסן תגביר היסוד האוירי ותקופת תמוז תגביר היסוד האשיי ותקופת תשרי תגביר היסוד הארצי ותקופת טבת תגביר היסוד המימי וזה מפורסם מאד מענין השמש ולפי שאלו תקופות ילכו בסבוב ימשך מזה שמירת הנמצאות אשר בכאן על ענין אחד עם היות אישיהם הווים נפסדים ולזה אמר שכבר **יזרח השמש** וישקע ויעשה בזה תקופותיו היומיות וזה הולך בסבוב עד שהוא מיחל בהיותו שוקע אל שישוב לזרוח מפאת מזרח והוא גם כן חולק במזלות הדרומיים ואחר כך סובב במזלות הצפוניים רצוני שסבוביו הדרומיים הם ששה חדשים בפאת דרום וזה יהיה בהיותו במזלות הדרומיים וו' חדשים בפאת צפון וזה יהיה בהיותו במזלות הצפוניים והנה אלו הסבובים הם לולביים כמו שזכרו הראשונים לפי שאין השמש חוזר לזרוח ביום האחר מהנקודה בעצמה אשר זרח ביום הקודם אבל יזרח מנקודה אחרת נוטה ממנה ולזה אמר שהשמש הולך וסובב הרוח האחר מאלו כאלו תאמר הדרום או הצפון ועל סבוביו שב הרוח והמשל שהוא ילך לפאת דרום שלשה חדשים ובשלשה חדשים אחרים יתקרב לאופן המישור בשובו אל הסבובים ההם בעצמם אשר הלך בהיותו מתרחק לפאת דרום. וכבר אפשר שיפורש הרוח מענין רצון והביאור הראשון הוא יותר נאות. ולזאת הסבה אשר זכר ימצאו היסודות קיימים והווים נפסדים בחלקיהם. ולזה נמצא שכל הנחלים הולכים אל הים שהוא היסוד המים והים איננו מלא ר"ל שאין נוסף שיעורו בזה לפי שכבר יפסד ממנו כשיעור זה שיבוא בו מחוץ כמו שהתבאר בספר האותות ואל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת ובזה האופן ישאר היסוד המימי על ענינו. כל הדברים האישים ימצא בהם היגיעה עד

שלא יוכל איש לדבר בהם לרבויים לא תשבע עין לראות אותם כי רבו מאד ואמנם אמר זה לפי שלא תוכל העין להשיגם כולם לרבויים ולפי שבהם עוד חלופים מצד טבעם האישיי עד שענין הדבר האשיי עתה הוא זולת עניינו אחר זמן מועט ולזה לא תמלא האוזן משמוע מוחשיה לרוב החלופים אשר בהם אלא שעם כל זה ימצאו בהם טבעים קיימים יתכן שנשאר בהם הידיעה וזה שמה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש באלו העניינים והשמירה אשר לטבעיהם מפאת הגרמים השמיימים לפי מה שנתן להם ה' יתי' מהכח ביום הבראם. אין דבר שיאמר האומר זה חדש הוא כמו הענין בחדושים הגדולים אשר לא יפלו כי אם בזמן ארוך הפסד ההרים והפיכת הארץ ושוב היבשה הים והים יבשה והנה כבר היה זה לזמנים אשר היה אחד אחד מהם מלפנינו אבל הסבה שהביאה לחשוב בזה הענין שיהיה חדש היא שאין זכרון לראשונים שהיו במה שעבר מהזמן וגם לאחרונים שנראה אותם עתה לא יהיה להם זכרון עם שיהיו חדושם דבר חדש ואין הענין כן. ומזאת המחשבה השנית יתבאר בטול המחשבה הראשונה שהתחייב ממנה שלא יהיה יתרון בקנין החכמה ואמנם נשארה המחשבי הראשונה צודקת בקנין העושר וכשרון המעשה כי אין בהם בעצמם דבר קיים נצחי. וזה הכלל העולה מהדברים בזאת הפרשה:

פסוק ה

ביאור המלות:

שואף. מענין התוחלת והתקוה כטעם כעבד ישאף צל.

פסוק ו

סביבותיו. ר"ל סבובו.

פסוק י

לעולמים. לזמנים וכמוהו ועבדו לעולם שהוא זמן היובל:

פסוק יב

ביאור דברי הפרשה:

אמר מספר המחשבות המקבילות אשר בענין החכמה אם היא מועילה לאדם אם לא. אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת השמים לדעת סבותיו וכל משיגיו והיא החכמה הטבעית והנה מצאתי בזה מחשבה תביא לחשוב שזאת התשוקה אשר שם ה' יתברך בנו לדעת אלו הענינים הטבעיים היא לנקמה ממנו ר"ל שההתעסקות בהשגת חכמת הנמצאות השפלות הוא ענין רע נתן אלהים לבני אדם להתעסק בו וזה יתבאר לפי מה שיראה

בהתחלת המחשבה מצד הדברים הטבעיים בעצמם וזה שכל המעשים שנעשו תחת השמש הם דברים שלא יעמדו אפילו רגע אחד בענין אחד ולזה יחשב שכל אחד מהם הוא הבל ורעיון רוח שאין לו מציאות בעצמו הנה החומר השפל הוא מעוות עד שלא יוכל לתקון בשום פנים כי הצורך אשר תשתדל בשמירת נמצא נמצא מאלו הנמצאים לא ישמע אליה החומר תמיד אבל יגברו הכחות המתפעלות על הפועלות ויקרה מזה ההפסד והוא גם כן בתכלית החסרון עד שלא יוכל להפנות ולהיות אחד שלם וזה שכל מה שיקנה מהצורות קצתם באמצעות קצתם יוסיף שלמות אלא שעם כל זה ימצא הענין בסוף מגיע אל נמצא שישיגהו ההפסד והוא האדם. או ירצה בזה שהחסרון שיש לחומר הראשון לא יוכל להמנות לרבויו ר"ל שלא יושג מספר חסרונותיו. או ירצה בזה שיש לו חסרון עד שלא יוכל להמנות שיהיה אחד מהנמצאות לפי זה החומר אין לו מציאות לבדו כמו שהתבאר בראשון מהשמע:

דברתי אני עם לבי אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר היה לפני בירושלים ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. ובהיות הענין כן כבר יתכן שאדע מדרגת החכמה עם הסכלות כי לא יוכל לשפוט איזה יותר טוב משניהם מקבילים מי שלא ישיגם ולזה נתתי לבי לדעת מדרגת החכמה ומדרגת ההוללות והסכלות עד שאדע איזה טוב מהם ידעתי שגם זאת החקירה היא מחשבה שיש לנו בזה הענין והוא שאנחנו נמצא שרוב ההשתדלות בחכמה מזיק עד שברוב החכמה יהיה רוב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב ויתחייב מזאת המחשבה לפי מה שיחשוב לפי המפורסם שההתעסקות בחכמה הוא רע וזה מבואר לפי המקומות הלקוחים מהפחות והיתר וכבר נבאר זה בכאן ונאמר שאם היה ההתעסקות בחכמה טוב היה התוספת בזה ההתעסקות תוספת בטוב אבל הענין בזה בהפך לפי זאת המחשבה ויחשוב שיחויב שיהיה ההתעסקות בחכמה דבר רע ומזה יתבאר לפי זאת המחשבה שהסכלות הוא יותר נבחר מהחכמה:

אמרתי אני בלבי לכה נא אנסה אותך בשמחה וראות בטוב ולא אטריח אותך בענין החכמה אשר היא מונעת האדם מהתענוג בשמחות הגופיות והנה ראיתי שגם זה הוא הבל ודבר שאין בו תועלת עד שמי שידרוך לשחוק שפטתי בו שהוא מהולל ואמרתי לשמחה שהיא ממה שלא ימצא בו תועלת. דברתי בלבי לאחוז בתענוגים הגופיים עם השתדלותי בחכמה עד אשר אבחן איזה טוב לבני האדם אם ההתעסקות בחכמה או ההתנהג בסכלות. הגדלתי מעשי המרבים תענוגים בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים עשיתי לי גנות ופרדסים נטעתי בהם עץ כל פרי עשיתי לי בריכות מים להשקות מהם יער צומח עצים קניתי לי עבדים ושפחות ובני בית היה לי גם מקנה בקר וצאן היה לי מכל

האנשים שהיו לפני בירושלים כנסתי לי גם כסף וזהב ומה שהוא מהקניינים סגולות מלכים והמדינות כדי שאתענג בכל הקניינים האלו עשיתי לי שרים ושרות להתענג משיריהם ועשיתי לי מכל הזמר הנבחרים שהם להתענג בנגוניהם וגדלתי והוספתי בכל הקניינים מכל איש שהיה לפני בירושלים ולא התרשלתי מפני זה מהשתדלות בחכמה אבל שקדתי בה עם השתדלותי לאסוף אלו הקניינים. וכל אשר שאלו עיני מחמודות העולם לא מנעתי מהם לא מנעתי לבי מכל שמחה כי לבי היה שמח מכל עמלי והשמחה שהייתי שמח בכל עמלי היה לבד חלקי מכל עמלי כי אין בו תועלת זולת זה וכאשר התבוננתי בכל אלו הקנינים מצאתים כלם הבל ודבר שאין לו מציאות כלל לפי שאין יתרון תחת השמש ר"ל שאין באלו הקנינים דבר שלא יפסד. והשתדלתי לראות מדרגת החכמה עם ההוללות והסכלות לפי שכבר יחשב שאין ראוי לאדם להשתדל בחכמת הנמצאות כי השגת האדם חלושה מאד מהשיג מה שהיה מאופן החכמה בבריאת ה' יתברך דבר דבר מהדברים הנמצאים על האופן שהם עליו ובהיות הענין כן הנה יהיה השתדלות האדם בידיעת נימוס הנמצאות וסדרם וישרם לבטלה לפי שאי אפשר לו שישיגהו בשלמות ואם לא ישיגהו בשלמות הנה יהיה מה שהשיגו זולת מה שחקר עליו וזה ממה שיביא לחשוב שכבר יהיה לבטלה השתדלות האדם בקניין המושכלות. וראיתי אני מחשבה שנית מקבלת לזאת המחשבה והיא שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך וזה הענין מיחס הסכלות אל החכמה מבואר החכם יהלו עיניו בראשו בכל מה שישתדל בהגעתו ר"ל שבראש פעולתו יראה התכלית אשר ישתדל בהגעתו וידרוך אליו בסבות הנאותות ולזה יתכן שיגיע אל התכלית אשר כיון אליו ואולם הכסיל ילך בחשך ולא ידרוך אל מה שישתדל בהגעתו בסבות הנאותות ולזה ימנעו ממנו רוב הדברים אשר יכוין עליהם. והנה ידעתי גם אני שבכאן מחשבה תביא לחשוב שלא יהיה מעלה וחשיבות לחכמה על הסכלות והוא שכבר ימצא שמקרה אחד יקרה את כלם ויזוקו יחד ברעות העולם ואמרתי אני בלבי אחר שהענין כן שאין תחבולה לחכם להנצל מן רעות הזמן ויקרה לו מפני זה כמקרה הכסיל ולמה חכמתי אני אז יותר ודברתי בלבי שגם זאת המחשבה להניח החכמה וזה שמה שימצא שישוו בו החכם והכסיל הוא מעט וגם הזכרון שיהיה לאדם אחר המות לא ישוו בו החכם והכסיל זמן ארוך כי בימים הבאים ישכחו אלו הדברים החולפים וגם ישכח מות החכם עם הכסיל במקרה אחד. ואפשר שאומר שהרצון בזה שהוא מרחיק שימותו החכם והכסיל במדרגה אחת כי החכם יותר נשמר מההפכים מצד חכמתו מהכסיל או נאמר שהרצון בזה שזכרון החכם יותר ארוך מזכרון הכסיל עד שלא יתכן שיפסק זכרונם יחד וכבר יראה מצד אחר

שהחכמה יותר יקרה מהסכלות ואם יש בהשתדלותה העדר ההנאות הגופיות וזה שאלו ההנאות הם כלם הבל ודבר בטל עד שאלו החיים הגופיים ראוי שירוחקו מזה הצד כי ימצא בחיים הגופיים מרוע הסדור והחסרון מה שלא יעלם עד שמה שידומה ימצא מהנה מכאיב וישחתו גם כן אלו הקנינים הגופיים ויסור התענוג המגיע מהם לסבות רבות אם מהמקרים הרעים הנופלים כמו המלחמה והאש הנופל ושטף מים והפיכת הארצות ושאר המקרים הנוהגים מנהגם אם מפני שכל הקניינים הגופיים הם נפסדים בהכרח בבא עת הפסדם. ועוד שאף על פי שהיו אלו הקניינים בלתי נפסדים הנה ראוי שישנאו וירוחקו כי במות האדם יבצר ממנו התענוג שהיה לו בקניינים כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו קניינו ואם אמרנו שכבר יורישם לבניו או לאוהביו וישמח ויתענג בזה הנה עם כל אלו לא תשלם לו שמחה בזאת ההורשה כי מי יודע אם זה היורש יהיה חכם או סכל וישלוט בכל עמלו שעמל והשתדל בקניינו בחכמה ובתחבולה והנה מזה הצד ידאג המורישׁ לא ידע איך יתנהג היורש בשמירת אלו הקניינים וגם זה ממה שיחויב ממנו שיהיה שלמות הקנין הבל ומפני זה סבבתי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש ואפילו בענייני החכמה כי כבר ימצא אדם שעמלו בקנין החכמה והדעת וכשרון המעשים ר"ל שהוא יחקור איך ראוי שיתנהג האדם במדותיו כדי שישלם בזה תקון הקבוץ המדיני ושלמות הנפש והספרים שיחבר בזה בעמל רב ויגיעה רבה והנה אם הראשון לא השלים החקירה באופן שלם יעזור האחרון המצאתו החכמה ההיא או הנימוס המדיניי וזה גם כן ממה שיביא לחשוב שראוי לאדם להרחיק היגיעה בקנין החכמה לפי שהוא אפשר שלא תשלם לה המצאתה ולא תשלם בזה נפשו גם לא ייוחס המצאת החכמה ההיא אליו אבל ייוחס אל מי שישלימה ובכלל זה הענין הוא הבל ורעה רבה תקרה בקנין החכמה ושלמות המדות:

כי מה הווה לאדם בכל עמלו שיעמול בקנין החכמה וביתר הקניינים ובמה שתשוטט מחשבתו לחקור בדבר דבר מהדברי' הנמצאים כי כל ימיו יהיו מכאובים לרוב תשוקתו להגיע אל האמת בדרושים וימצאהו קושי נפלא בהגעתם ואולי לא יגיעו לו עם רוב העמל ולזה יכעס תמיד ולא ישכב לבו בלילה לרוב שוטט מחשבתו בדרוש אשר יחקור בו עד שימצא הדרך אשר יוליכהו אל הדרוש והנה תמצא רבים שהשתדלו לחקור בדרוש מה וחברו בו ולא הגיעו אליו ונשאר עמלם להבל ולבטלה והנה זאת המחשבה תביא לחשוב שאין ראוי שימנע האדם משמוח בענייני העולם והנה תמצא גם כן בכאן מחשבה מקבלת לכמו זאת המחשבה והיא שאין טוב באדם שירבה להתענג במאכל ובמשתה ובשאר ההנאות בי זה ממה שיפסידהו ויפסיד קנייניו ועוד שהאדם לא ימצא שליט בזה

ואף על פי שיש לו קניינים רבים אבל ימצא הרבה שיעשה האדם ולא תשלוט נפשו להתענג בקנייניו ולזה מי שיעשר וישלוט בקנייניו להתענג בהם הנה השולטנות הזה הוא לו מיד האלהים לא מבחירתו לבדה שאם היה נשלם זה מצד הבחירה היה כל אדם שליט בעמלו להתענג בו כאשר ירצה ואם היה כל אדם שליט בזה היה מתענג בקנייניו ולא ימנע נפשו טוב מהם כי מי יאכל ומי ירגיש כתענוג ההוא חוץ ממני עד שאמנע מהתענוג ההוא בעבור שיתענג בו האחר האם אאהב האחר יותר ממני זה בתכלית הבטול ולזה היה מבואר שתענוג האדם בקנייניו הוא מיד האלהים והוא ימנע הדבר מבעלי הקניינים מהתענוג בקנייניהם והנה לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה ר"ל שיעזר בחכמתו מקודמים שעמלו בה ותגיע לו בלא יגיעה וכן הענין בקניינים ולחוטא נתן ענין לעמול באסיפת הקניינים לתת למי שייטב לפני האלהים וגם זה הבל ומחשבה לבד ודבר שאין לו בעצמו מציאות ר"ל אסיפת הקניינים מזולת שיאכל מהם כי האדם יאסוף ויכנוס לתכלית שימצאהו צרכיו במאכל ובמשתה ולבוש ודירה ושאר מה שיצטרך לו לכל הדברים השפלים זמן מוגבל ימצאו בו וזמן אחר ימצאו בו הפכיהם וזה ממה שיתבאר שאין יתרון באלו הדברים השפלים אם שיהיו עצמים או פעולות בעצמים וזה שכבר יוגבל לחי עת יולד בו ואחר לידתו ידרוך זמן מה אל הגדול ושלמות הבריאה והוגבל לו גם כן עת ימות בו וקודם הזמן ההוא ידרוך זמן מה אל ההפסד והמות וכן הענין בעינו בצמחים רצוני שכבר ימצא להם עת מוגבל לנטיעתם ואחר העת ההוא ידרכו אל הגדול וההוויה וימצא להם ג"כ עת מוגבל לעקירתם והוא כשהגיעו לגבול ההפסד אשר בתכליתם ואלו העתים כלם מוגבלים מצד הטבע ומצד הכוכבים השומרים החום הטבעי לנמצא נמצא הזמן האפשרי וכבר ימצא כמו זה ג"כ בעצמים במה שיסודר מהמלאכה והבחירה וזה שכבר ימצא עת יוגבל מפאת הכוכבים ישתדלו בו האנשים להרוג איש מה או מדינה מה או אומה מה וימצא עת מקביל לו ישתדלו בו האנשים לרפא האיש המוכה או הנחבלים מהקבוץ ההוא והוא מבואר שההשתדלות ברפואה הוא מקביל להשתדלות בהריגה וזה ימצא כן בבניינים והוא שכבר יוגבל עת מצד הכוכבים ישתדלו האנשים לפרוץ בית מה או מדינה מה ויוגבל עת אחר מקביל לו ישובו האנשים להשתדל לבנות בית הנהרס או מדינה הנהרסת וכבר ימצא זה גם כן במקרים וזה שכבר יוגבל עת לאדם מפאת העליוני' לבכות ולספוד ממה שיקרה מהרע ויוגבל לו עת מקביל לו לשחוק ולרקוד בו מרוב שמחתו ויוגבל עת להשליך אבנים אשר כנסו אותם בחומה לשמור העיר מהצרים עליה ועת מקביל לו יכנסו בו האבנים שם כדי שיהיו מוכנים להם בעת הצורך ויוגבל עת להתחבר בו האדם עם אשתו ועת

מקביל לו לרחוק מזה החבור ויוגבל עת לבקש הקניינים האובדים ועת מקביל לו יוגבל לאבדם ויוגבל עת לשמור הקניינים ועת להשליך אותם ולפזרם ויוגבל עת לקרוע הבגדים [ועת לתפרם ויוגבל עת לשום יד לפה] ועת מקביל לו יוגבל לו לדבר ולענו' ויוגבל עת לאהוב את רעהו ועת מקביל לו יוגבל לשנוא אותו ויוגבל עת ילחם בו האיש עם איש או קבוץ עם קבוץ ועת מקביל לו יוגבל להשלים. ואולם העתים כולם הם מוגבלים מפאת העליונים אע"פ שהבחירה תמשול על זה המערכת כמו שבארנו בשני וברביעי מספר מ"י. ובהיות הענין כן מה יתרון העושה באשר הוא עמל והנה סוף כל נמצא להפסד או להשתנות עניינו אל ההפך וזה ממה שיביא לחשוב שיהיה כל עמל האדם להבל ולבטלה. ובכאן מחשבה אחרת מקבלת לזאת המחשבה והוא שאני רואה שכל מה שהגביל ה' יתברך לבני האדם להתעסק בו הוא טוב ויפה בעת ההוא ולזה אין ראוי שימנע האדם מהתעסק בו מפני ההפסד שיקרה לו בסוף כי העמל ההוא הוא טוב אע"פ שאינו נצחי ואולם שכל מה שהגבילו ה' יתברך בזה האופן הוא טוב הוא מבואר בי בזאת ההגבלה ישמור מציאות הדברים אשר בכאן אע"פ שכבר יקרה מזה רע מעט כמו שבארנו ברביעי ממ"י. וגם סדר העולם אשר נתן בלב האנשים להתעסק בידיעתו הוא טוב ויפה ואע"פ שאי אפשר לאדם שישיג בשלמות אופן חכמת ה' יתברך בבראו אלו העניינים עם מה שהם עליו מהמציאות כי בזה הגיע להצלחת הנפש האנושית. ידעתי כי אין טוב באלו העניינים אשר הגבילו לאדם לעשות אותם כי אם לשמוח בם כשיגיע שישתדל האדם בכל כחו לעשות טוב בחייו כי בזה ידרוך אל השלמות וישמר מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליו. וגם כל האדם שישמח ויתענג בעמלו הוא מתת אלהים כי מאת האלהים נעזר להשליט נפשו לאכול ולשתות מקנייניו ולשמוח בהם. ובהיות הענין כן הוא מבואר שאין ראוי לאדם לבחור זה הטוב שהוא הערב כי אינו שליט על השגתו ואע"פ שיהיו לו הקניינים שמהם יוכל להתענג בדברים הערבים. ידעתי שהידיעה היא קיימת ונצחית מבין שאר הדברים אשר בכאן לפי שבכאן טבעים כוללים ומשותפים הם נשארים וזה שכל אשר יעשה האלהים מאלו הדברים האישים אשר בכאן ימצא בו צד נשאר על סדר אחר במין עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ואולם ישנה ה' יתברך בעת מה זה הסדור הטבע על דרך המופת כדי שייראו האנשים מלפניו וידעו כי הוא מושל בעליונים ובשפלים ומאתו הכל כי המופתים שיעשה ה' יתברך עם נביאיו הם רובם לזה התכלית וזה מעניינם מבואר. מה שהיה מזה הסדור הטבעי כבר הוא מתמיד על זה האופן ומה שהוא עתיד להיות כבר היה במה שעבר והאלהים יבקש תמיד הנרדף והוא מה שעתיד להיות ויעמוד המציאות בזה הצד על אופן אחד תמיד. ואפשר שירצה

בזה שה' יתברך יבקש הנרדף מצד מערכת הכוכבים כשהיה האדם ההוא ראוי שישגיח בו ה' יתברך ויסבב סבות להצילו מהרע הנכון לבא עליו. ועוד ראיתי תחת השמש שבמקום האחד יוגבל עת שיעשה בו משפט ודין ואחר יוגבל לו עת מקביל לו יעשה בו העול במשפט אשר ישפטו הדיינים כמקום ההוא וגם יוגבל עת במקום מה ימצאו אנשי המקום צדיקים לפי מה שסודר מהעליונים ועת אחר מקביל לו ימצאו אנשי העיר ההיא רשעים אם לא תמשול הבחירה על זה הסדור וזה ממה שיביא לחשוב שיהיה הצדק והרשע מוגבל מפאת העליונים ולא יהיה בבחירת האדם לסור מהרע ולעשות הטוב וזה ממה שיראה ממנו שלא יהיה בכאן גמול ועונש אחר שהכל מסודר ומוגבל. ובכאן מחשבה אחרת תביא לחשוב שה' יתברך יגמול לצדיק ויענוש הרשע ואע"פ שכבר נראה בזה מרוע הסדור מה שלא יעלם והוא שאנחנו נמצא הרבה שיהיה צדיק ורע לו רשע וטוב לו הנה אפשר לנו להתיר זה הספק מצד מה שנמצא מההגבלה לכל מה שירצה ה' יתברך לעשותו כי לא נאמר שה' יתברך ימתין עונש הרשע אל היותר נאות כי כבר עשה ה' יתברך כל העניינים בעתים היותר נאותי כמו שקדם. אמרתי אני על ענין בני האדם שימצא בהם צד בררם ה' יתברך והבדילם מבין שאר הבעלי חיים והוא השכל אשר נתן בהם ומצד שני ישותפו בו לבהמות כשהייתי חושב אם יש יתרון לאדם על הבהמה מזה הצד אמרתי אני כי מקרה האדם והבהמה אחד כי כלם מורכבים מהלחות הארבעה והם מתדמים בהרבה ממקריהם כמו ההרגש והשינה והיקיצה והאכילה והרעבון והחולי והבריאות והמות והחיים ודברים ישתתפו בו וזה ממה שיביא לחשוב שרוח אחד בעינו ימצא לאדם שלא יהיה מותר לאדם על הבהמה ועוד כי כבר ימצאו חומר האדם וחומר הבהמה הולכים אל מקום אחד בעת הפסדם כי הם שבים אל היסודות אשר הורכבו מהם ואולם זכר העפר לפי שרוב בניינם הוא מן העפר כאמרו כי עפר אתה ואל עפר תשוב או דברו להיותו קרוב ממדרגת החומר הראשון כי הולך במדרגת ההיולי לשאר היסודות ולכל הדברים הנמצאים בזה העולם השפל וזה ממה שיביא לחשוב שיהיה זה הענין בצורותיהן בו ר"ל שתהיינה צורותיהן הולכות אל מקום אחד וכמו שתפסד רוח הבהמה כן תפסד רוח האדם כי יחשב שיהיה יחס הצורה אל הצורה כיחס החומר אל החומר ואולם מפני מה שהצענו שכבר ימצא הבדל בין האדם והבהמה לא יחויב שתהיה רוח האדם נצחית וזה כי אף על פי שנודה שיש הבדל בין רוח האדם ורוח הבהמה מי יודע אם מפני זה ההבדל ימשך לרוח האדם שתעלה למעלה ותשאר נצחית ולרוח הבהמה שתרד למטה הנה אולי הם מסכימות בזה הענין אף על פי שיש ביניהם הבדל כי אין הדברים אשר ביניהם הבדל מהנבדלים בכל ענייניהם ואפשר שנאמר שהרצון בזה מי יודע רוח

בני האדם אשר היא עולה למעלה בחקירתה בסדר הנמצאות וישרם מה היא ומה היא רוח הבהמה אשר היא יורדת למטה לארץ עד שיוכל לשפוט אם רוח האדם תובדל מרוח הבהמה כשהיא נצחית וזו האחרת נפסדת וזה הביאור השני הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב. והנה מפני זאת המבוכה הנמצאת בענין ההשארות הנפש האנושית ראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם במעשיו ולא יכאיב נפשו בקנין החכמה ולא באסיפת הקניינים כי מי שיתענג בקנייניו חלקו המגיע לו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו עד שיתענג אז בקניינים אשר לא התענג בהם בחייו ומי יביאנו גם כן אחרי מותו מענין הצלחת הנפש וההפסד. והנה זה ממה שיחשוב שלא יודע לרוב הספק והמבוכה אשר יפול בו כמו שקדם ולזה יחשוב שראוי לאדם שלא יכאיב נפשו ויצערנה גם כן בקנין החכמה וכ"ש ביתר הקניינים. ושבתי אני ואראה מרוע הסדור באלו הקניינים מה שיביא לחשוב שאין ראוי לבחור אלו החיים הגופיים ולהתענג בהם אבל היה המות יותר נבחר ובהיות הענין כן הנה אין ראוי שימנע האדם מהכאיב עצמו בקנין החכמה מפני אלו ההנאות הגופיות כי כלם הבל ודבר שראוי שירוחק וזה שאני ראיתי החמסים שנעשו תחת השמש והנה העשוקים בוכים מהעושק אשר עשקום עושקיהם ואין להם מנחם שיציל הגזול מיד עושקו ואין להם מיד עושקיהם כח להתגבר עליהם ואין להם מנחם שיחזק ידיהם בדרך שתושב להם הגזלה אשר גזלום או ירצה בזה שהעשוקים בוכים מהחסרון שיש להם מפני העושק אשר עושקים אותם עושקיהם ואין להם מי שייטיב להם ויחון אותם לתת להם מהונו די מחסורם ואין להם מיד עושקיהם כח להתגבר עליהם ואין להם מנחם שיכריח העושקים להשיב להם העושק והנה לרוע זה הסדור הנופל באלו הקניינים הנני משבח המתים מן החיים וטוב משניהם אשר לא נהיה כלל ולא ראה רוע הסדור הנופל באלו העניינים ובהיות הענין כן הוא מבואר שאין ראוי שימנע האדם מקנין החכמה מפני תענוג המגיע בהבלי זה העולם. וראיתי אני מחשבה אחרת תביא לחשוב שאין ראוי להניח תענוגי העולם ואסיפת הקניינים מפני עמל החכמה וכשרון המעשים ואסיפת הקניינים וזה שכבר יראה שכל עמל האדם וכשרון מעשה לא ישתדל בו כי אם על צד הקנאה כרי שישובח יותר מרעיו והנה הקנאה היא מדה מגונה מאד ראוי שתרוחק והנה זה ממה שיביא לחשוב שאין טוב באלו העניינים לפי שתחלתם מגונה והיא הקנאה ולזה יחשב שיהיה אלו העניינים הבל ומחשבה לבד. ובכאן מחשבה אחרת תביא לחשוב שאין ראוי שימנע האדם מעמל קנין החכמה וכשרון המעשה ואסיפת הקניינים והוא שאנחנו נמצא שהכסיל חובק את ידיו כמנהג האנשים הבטלים ויקרה לו מפני זה מהחסרון שיאכל וישחית את בשרו לפי שאיננו משתדל

שיקנה מה שיספיק לו לעמידת גופו מפני זה ויהיה רעב תמיד. ובכאן מחשבה אחרת תביא לחשוב שהעמל באיזה דבר שיהיה הוא בלתי ראוי והוא שאנחנו נמצא שיותר יערב מלא כף נחת עם המנוחה ממלא חפנים עם העמל וטרדת המחשבה. ושבתי אני וארא בענין העמל הבל תחת השמש והוא שכבר ימצא אחד ואין שני עמו ר"ל שאין לו בן קם תחתיו אחריו או בן ואח אין לו ואין קץ לכל עמלו שיעמול באסיפת הקניינים גם עינו לא תשבע עושר אבל ימצא תמיד משתוקק לאסוף ולכנוס ולא תשלוט נפשו בקנייניו לשמוח ולהתענג בהם ולמי יהיה עמל ומחסר את נפשו מטובה אחר שאין לו שני שיירשנו גם זה הבל בענין הקניינים וענין רע נתן ה' יתברך בהם למי שיאספם. טובים השנים ממיני העמל הנזכרים מן האחד נפרד והמשל כי עמל החכמה לא יעמוד בזולת כשרון המעשה או בזולת שלמות הקנין ולא יעמוד שלמות הקנין באופן שלם בזולת החכמה או בזולת כשרון המעשה וזה מעניינם מבואר ולזה אמר החכם שהשנים כשימצאו יחד יש להם שכר בעמלם וביאר על צד המשל מעלת השנים על האחד וזה שאם יפלו השנים האחד יקים את חברו ואי לו לאחד שיפול כי לא ימצא שני להקימו גם אם לא יפולו אבל ישכבו יחד יחם לכל אחד מהם מפני חבירו ולאחד איך יחם ואם יקום עליהם אחד להתגבר עליהם השנים יעמדו נגדו וכן נמצא הענין בשוה במיני העמל הנזכרים כמו שקדם וזה מבואר מעניינם במעט עיון עם מה שקדם מהדברים. והנה החוט המשולש לא במהרה ינתק וכן הענין בשלשת מיני העמל הנזכרים כשימצאו יחד כאיש אחד שכל אחד יקים חבירו ויעמידהו כפי מה שאפשר:

והכלל העולה מהדברים הוא שהוא יספר המחשבות הנופלות בשראוי לאדם שלא ייגע נפשו בקנין שלמות המושכלות והם שבעה לפי מה שזכר:

האחת היא שזאת התשוקה אשר בנו להשיג חכמות הנמצאות יראה שהיא לבטלה לפי שאין כאן ידיעה כי אלו הדברים אשר תהיה בהם לא יעמדו רגע אחד על ענין אחד אבל הם בשנוי תמיד וכולם נפסדים ומזה יראה שיתחייב שאין בכאן ידיעה והנה זאת המחשבה קיימוה הרבה מהפלוסופים וגזרו מפני זה ביטול הידיעה כמו שזכר הפלוסוף במה שאחר הטבע וזאת המחשבה גם כן תבטל ההתעסקות בשלמות הקנין ובכשרון המעשה לפי שאין כאן יתרון באלו הדברים ר"ל כיון שלא יגיע מהם שלמות לא יגיעהו הפסד:

והשנית היא לקוחה מצד ההנאה והצער וזכר בזה בכח דבריו הקדמה היא כמו ידועה בנפשה לפי מה שיחשב והוא שהוא ראוי שיברח האדם מן הדברים המצערים ויתקרב לדברים המהנים ובהיות הענין כן והיה שיראה שרוב ההשתדלות בבקשת החכמה הוא

ענין מצטער ומכאיב לקושי השגת הדברים אשר תהיה החקירה בהם עד שימצא האדם בצער וכאב לב תמיד כאשר תשוטט מחשבתו להשיג הדברים ההם ולא ימצא הדרך אשר יובילהו להשגתם הנה יחשב שיחויב מזה שתהיה החכמה דבר מצער ומכאיב לפי שהתוספת בה היא הוספה בצער וכאב עם שרבוי ההתעסקות בחכמה מונע האדם מהתענוג בתענוג הגופיים ולזה יחשב שיהיה הסכלות יותר טוב מהחכמה כי עמו יוכל האדם להמשך אל ההנאות ואל השמחות הגופיות:

המחשבה **השלישית** היא שאין ראוי שייגע האדם עצמו בקנין המושכלות ר"ל בהשגת נימוס הנמצאות וסדרם וישרם לפי שזה הענין לא יתכן שישיגהו האדם בשלמות וכאשר לא ישיגהו הנה יהיה מה שהשיגו זולת מה שחקר עליו וזה ממה שיביא לחשוב שיהיה מה שנשיגהו מחכמות הנמצאות דבר בדוי ושקר וזאת היא בחיי הקדמה עמוקה מאד ומסופקת:

וראוי שנשתדל בהתרתה לגודל מעלת זה הדרוש ונאמר שמה שנשיגהו מזה הנימוס הוא מצד מה זולת המושכל ממנו אצל ה' יתברך וזה מבואר למי שעיין בדברינו בראשון ממ"י ואי אפשר מזולת שנאמר בזה המקום מאמר מה ונאמר כי כבר התבאר שם שיש הבדל נפלא בין מי שישיג ההיולי בעצמו ובין מי שישיגהו מצד מה שהוא היולי לצורה אשר לו והמשל כי השגת צורת הכותל מצד מה שהוא חלק מהבית היא יותר נכבדת מהשגת צורת הכותל בעצמה וכן השגת המזג מצד מה שהוא היולי לבעל נפש יותר נכבדת מהשגת המזג בעצמו ומזה האופן יהיה מה שנשיגהו מחכמת הנמצאות הוא בעינו המושכל ממנו אצל ה' יתברך אלא שהוא מושכל אצל ה' יתברך בצד היותר נכבד והוא מצד שיתאחד בו זה הנימוס בכללו והאדם ישיגהו בצד היותר פחות ומזה הצד יפול הרבוי במושכלות האדם ואין הענין כן במושכלות ה' ית':

ו**הרביעית** היא שבכאן מחשבה תביא לחשוב שיהיה העסק בחכמה בלתי מועיל יותר מהסכלות ושרש ההקדמה הזאת הוא כי מה שהתפרסם לבעלי התורה שיגמל האדם על חכמתו בהשפיע לו ה' יתברך טובות הגופיות ויענש הכסיל על סכלותו שיגיעו לו רעות גופיות ושיהיה זה יתרון החכמה על הסכלות הנה יחשב היותו שקר וכזב כי כבר יראו בחוש שמקרה החכם כמקרה הכסיל מהפגעים והרעות ובהיות הענין כן הנה יחשב שלא יהיה בעסק החכמה תועלת:

ו**החמישית** היא שכבר יראה שיעמול האדם בחכמה ובשלמות הקנין ובידיעה פלוסופית כשרון המעשה ויהיה עמלו לבטלה אבל יניחנו למי שיהיה אחריו שישלים החכמות האלו ויהיו נקראות על שמו ולא עמל בהם ויניח העושר שאסף וכנס בעמל רב ויגיעה

רבה למי שלא עמל בו ויהיה השתדלותו בהשגת אלו השלמויות לנקמה ממנו כי לא ישאר לו מזה כי אם המכאוב והצער עם מה שיכאב לבו מפני שלא ידע אם מי שיניח לו עמלו באלו הדברים יהיה חכם או סכל כי זה ממה שידאג עליו המוריש מאד וכל שכן בעמל החכמה:

והששית היא שכבר יראה שאם היה יתרון לחכמה על הסכלות יהיה היתרון ההוא נפשיי ר"ל שתתענג הנפש במושכל לה ותשאר נצחית ובכאן מבוכה חזקה בזה אם הוא אפשר שתשאר הנפש נצחית והנה הספק יפול בזה מזה הצד והוא שכבר יראה האדם באופן מה מתחלף מהבהמות והחלוף הזה הוא מה שברא ה' יתברך מה לתת לו זה הכח השכלי אשר בו ישיג המושכלות וכבר יתבאר במעט עיון שכל הצורות אשר יחוברו אל הבהמות הם נפסדות לפי שהם כלם היולאנים שלא יעמדו בזולת נושאיהם הנה ידמה שיהיה ענין כן בשכל ההיולני אשר הוא צורה לאדם כי הוא שלמות לנפש המרגשת לזה יחויב שתפסד בהפסדה ומזה יחשוב שיחויב שיהיה השכל הנקנה נפסד כי יחשוב היותו שלמות לשכל ההיולאני ומזה הצד הוא דבק לנפש שהיא נושאת זאת ההכנה כי ידמה שיהיה הנושא להכנה נושא למה שיוציא ממנה אל הפועל ואם אמרנו שזאת ההכנה תצא אל הפועל כשיתקבל המושכלות קבול בלתי מעורב כמו שהוא האמת בעצמו לפי מה שבארנו בראשון ממ"י הנה עם שזה קשה ציורו כבר יפול ספק מה אם אפשר עם זה שישאר השכל הנקנה נצחי כי יחשוב שיחויב היותו נפסד מפני היותו הווה ובכאן טעו הפלוסופים האחרונים וחייבו מזה שיהיה השכל הנקנה נפסד ובכלל הנה בציור עם זה השכל ההיולאני מן הקושי העצום ולזה תפול מזה הצד המבוכה בזה הדרוש ולזה אמר זה החכם מי יודע רוח בני האדם שהיא עולה למעלה בהשגותיה העיוניות ורוח הבהמה שהיא יורדת למטה לארץ כי כל השגותיה הם בדברים המוחשים עד שיוכל לשפוט שיהיה זה ההבדל ביניהם ר"ל שתהיה האחת נצחית והאחרת נפסדת וזה כי אף על פי שימצא הבדל ביניהם בהשגותיהם הנה לא יחויב מזה שיובדלו זו מזו בזה הענין אבל אולי הם מסכימות בשהם יחד נפסדות וכבר בארנו אנחנו בראשון ממ"י שהשכל הנקנה נצחי במה שאין ספק בו והתרנו כל הספקות הנופלות בזה הדרוש:

והשביעית היא כי אנחנו נראה על הרוב כי ההשתדלות בחכמה ובכשרון המעשה תהיה התחלתה הקנאה שהיא מדה מגונה ומה שהוא מתחדש מהתחלתה מגונה הוא ולזה יחשוב שיתחייב מזה שההשתדלות בחכמה ובכשרון המעשה מגונה:

ואולם הטענות שיקים בהם שההשתדלות בעיון הוא טוב הם חמש:

האחת הוא שאנחנו נראה שיש יתרון רב לחכמה על הסכלות וזה שהחכם יכוין בפעולותיו מראשיותיהם התכלית המכוון בהם וייושרו פעולותיו בשלם שבפנים להשגת התכלית ההוא ויכונו מפני זה מחשבותיו אבל הכסיל בחשך ילך ולא יגיעו לו מבוקשיו כי אם במקרה כי לא ידע להשתדל במבוקשיו בדרבים הראוים ולזה יבצר:

והשנית היא שאין ראוי להניח העסק בחכמה מפני מה שימשך ממנה מהעדר ההנאה באלו החיים הגופיים וזה שאלו ההנאות הם כלם הבל ודבר בטל עד שאלו הגופיים ראוי שיורחקו מזה הצד כמו שהתבאר במה שקדם לנו מהבאור באלו הדברים:

והשלישית הוא להתחייב שההשתדלות בכל אחד ממיני העמל טוב בעתו ואף על פי שהוא נפסד בסוף וגם סדר העולם אשר נתן בלב האנשים הוא טוב מאד ואף על פי שאי אפשר שישיג האדם מנימוס הנמצאות מה שהוא מושג ממנו אצל ה' יתברך מראש ועד סוף כי בזה תתחדש ההצלחה הנפשית ואם היא במדרגה רחוקה מאד ממדרגת ה' יתברך וכבר העירונו על זה במחשבה השלישית ממחשבות הקודמות:

והרביעית היא לחייב שהידיעה היא נשמרת ודבר בלתי נפסדת כי היא לדבר מתמיד לא יפסד ר"ל שהיא לטבעים המשותפים והם לא יפסדו כי מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה ואולם הפרטיים והם הנפסדים לא תהיה בהם הידיעה מצד מה שהם פרטיים:

והחמישית היא לחייב כי ה' יתברך יגמול חוב לצדיקים ויענוש הרשעים ולזה ראוי להתעסק בחכמה ובכשרון המעשה וזה כי אנחנו נראה על הרוב בא העונש לרשעים והטוב לצדיקים ועל מה שנראה שלא יגיע העונש לרשע יחויב לנו שנתיר הספק בזה כי עת לכל חפץ כמו שנתפרסם מן החוש כי ה' יתברך עשה כל הדברים יפים בעתם וה' יתברך יבחר העת היותר נאות להגיע בו עונש הרשע וגמול הצדיק:

ומפני קיום אלו המחשבות השניות וחזקם ובטול המחשבות הקודמות וחולשתם החליט זה החכם המאמר שההתעסקות בשלשה מיני העמל מקובצי' מן האחד והמשל ששלמות החכמה עם שלמות הקנין טוב משלמות החכמה לבדו בי בשלמות הקנין עזר להשגתו לא מעט וכן הענין בכשרון המעשה עם השגת החכמה ובכלל הנה האחד מאלו יקים את חברו וכן הענין בשלמות הקנין עם כשרון המעשה וזה מעניינם מבואר וקבוץ שלשת מיני העמל הוא היותר טוב שאפשר כי כל אחד יעמיד חברו וישימהו באופן היותר שלם שאפשר:

פסוק יג

ביאור המלות:

לענות בו. הוא מגזרת ענין. והרצון בו להתעסק בו.

פסוק יד
ורעות רוח. כמו רעיון רוח.

פסוק טו
להמנות. שהחומר אשר הוא סבת העוות והחסרון כמו שהתבאר בטבעיות הוא חסר עד שלא יושג בו המעיין באופן שיהיה אחד כי באחד ימנה כל נמנה. או יהיה הרצון בזה שלא יוכל להמנות חסרונותיו כי עצמו מספר.

פסוק יז
הוללות ושכלות. הוא כמו סכלות בסמ"ך.

פרק ב

פסוק א
אנסכה בשמחה. אנסה אותך בשמחה.

פסוק ח
שדה ושדות. הם כלי זמר ויהיה שדה כלי נעשה כדמות תיבה ואהל כמו העוגב ומה שידמה לו מכלי הזמר. ושדות הוא כלי בו אהלים רבים כמו הכלי זמר שנקרא בלעז מי"ג קנאו"ן שיש בו עליות תחתיים ושניים ושלישיים והיו אלו המינים מנגנים יחד והיה קול השדות דק וקול השדה עב כי בהסכמתם מהערבות מה שלא יעלם.

פסוק כה
ומי יחוש. ר"ל ומי ירגיש.

פרק ג

פסוק טו
יבקש את נרדף. הנה מפני ששם הרדיפה מונח בענין הבקשה כאמרו בקש שלום ורדפהו צדק צדק תרדוף הנה יקרא הדבר המבוקש נרדף והנה קרא בזה המקום המתחדש ממה שעתיד להיות נרדף כי הוא מבוקש אצל הפועל הראשון ומכוון שיצא לפועל מצד הכחות וההתחלות ששם בזה הנמצא העלול מאתו וכבר זכרנו בספר מ"י איך יסתעפו אלו הפעולות הפרטיות מה' יתברך. או יהיה אמרו והאלהים יבקש את נרדף תמורת אמרו בפסוק הקודם והאלהים עשה שיראו מלפניו ויהיה הרצון בזה שכבר ישנה ה' יתברך זה הסדור מצד בקשו מי שהוא נרדף ר"ל שיהיה נכון הרע לבא עליו וה' יתברך יגן עליו ויצילהו מצד התדבק השגחתו בו.

פסוק יח

לברם האלהים. ר"ל לברר אותם ה' יתברך רצוני שה' יתברך יבין אל כל מעשיהם ויברר הצדיקים מבין הרשעים וישפטם כלם ביושר וזה המשפט מיוחס לו ולזה אמר שהאלהים הוא המזומן לבררם והוא יראה מי שלא השתדל מהם בהצלחת הנפש עד שהם במדרגות הבהמות או יהיה הרצון בזה שהוא היה נבוך בענין בני האדם שהוא יראה בהם צד בררם בו האלהים מהבהמות בזה הכח השכלי וכן הענין בלמ"ד אשר במלת לראות והרצון על מה שיראה שהאנשים הם במדרגת הבהמות.

פרק ד

פסוק א

ומיד עושקיהם כח. הוי"ו מושכת השלילה הקודמת באמרו ואין להם מנחם והרצון בו ולא מיד עושקיהם כח:

פסוק יד

נולד רש. הוא מענין ילד יום שהרצון בו הדבר שיתחדש ויקרה ביום ההוא והנה הרצון כי יתחדש ויקרה לו שישוב רש אשר היה מלך. **אשר יעמוד תחתיו**. ר"ל במקומו לרוב שלותו וקרא הילד הכסיל כי מה שאמר בתחלה מלך זקן וכסיל הוא על ההפלגה ר"ל שאף על פי שיהיה מלך ויהיה עם זה זקן שהוא יותר מיושב הדעת ואמנם ההקש השלם בבחינת איזה יכשר הוא ראוי שיהיה בנושא אחד ולזה תארו אחר כך בילד כאלו תאמר שרבים בחרו שלמות הקנין בזולת החכמה יותר מקנין החכמה בזולת שלמות הקנין:

ביאור דברי הפרשה:

כאשר ביאר שטובים השנים ממיני העמל הנזכרים מן האחד ושהטוב מהכל הוא שיתקבצו יחד שלשתם באיש אחד שב לבאר איזה טוב ממיני העמל האלו ואמר שטובה החכמה בזולת עושר מעושר בזולת חכמה ואמר על צד ההפלגה שיותר טוב הוא ילד מסכן וחכם מהכסיל שהצליח במעלת העושר עד שנהיה מלך והיה עם זה זקן שהוא יותר מיושב הדעת מהילד כי לסכלותו לא ידע להזהר עוד ולהשמר ממה שיזיקהו וזה כי הילד המסכן וחכם יתכן לו לחכמתו שיאסוף ויכנוס עושר עד שיצא למלוך מבית הסורים כמו הענין שקרה ביוסף ע"ה והמלך זקן וכסיל יתכן לסכלותו שיולד במלכותו רש ר"ל שישוב כרש אחר שהיה מלך. ראיתי את כל החיים שמהלכים תחת השמש עם הילד השני ליליד המסכן וחכם שזכרנו והוא הילד העשיר וכסיל אשר יעמוד במקומו לרוב שלותו והיותו שאנן ושוקט על שמריו רוצה לומר שכולם בוחרים העושר עם

הסכלות יותר מהחכמה עם המסכנות אין קץ לכל העם אשר היה לפניהם אשר בחרו העושר על החכמה גם האחרונים הם לאין קץ אשר יבחרו זאת הבחירה ואין ראוי שישמח בו רוצה לומר בעושר כי גם זה הבל ורעיון רוח וזה מבואר מענין העושר כי הוא אינו כי אם שלמות דמיוני כל שכן כשלא ישלוט האדם לאכול ממנו. ואפשר שנאמר שהרצון בזה אין קץ לכל העם וגם האחרונים יהיו לאין קץ אשר לא ישמחו בעושר ולא יתענגו בו והם עם זה בוחרים העושר על החכמה וזה סכלות מהם ורוע הבחינה:

הכלל העולה מהדברים הוא ששלמות החכמה הוא יותר טוב לאין שיעור משלמות הקנין ואע"פ שמחשבת האנשים ובחירתם היא בזה ההפך:

פסוק יז

ביאור המלות:

וקרוב לשמוע. הוא מקור לפי דעתינו והרצון בו אצלינו שראוי שיתקרב האדם לשמוע מצות ה' יתברך ולא יחשוב שאין חשש אם יחטא כי יביא אחר זה קרבן על חטאו כי שמוע לדברי ה' יתברך טוב מזבח ולזה אמר כי ההתקרב לשמוע יותר נבחר מנתינת הכסילים זבח כי אינם יודעים רוצה לומר שהם עושים זה לסכלותם ויחשבוהו עבודה לה' יתברך ואין הענין כן כי לא ירצה ה' יתברך שיחטא האדם כדי שיביא לו זבח והנה הכסילים יתנו הזבח לעשות רע רוצה לומר כדי שיעשו רע כאלו היה הזבח פותח להם הדרך לעשות רע כי חשבו שבו יתוקן מעוותם ועל זה הם סומכים בעשייתם הרע וכאלו היתה נתינתם הזבח כדי שיעשו רע או יהיה פי' לעשות רע על עשיית הרע והביאור הראשון נראה לנו יותר.

פרק ה

פסוק יב

חולה. הוא מענין ולא חלו בה ידים.

פסוק טו

שיעמול לרוח. ר"ל שיעמול לריק והבל.

פסוק טז

וחליו. הוי"ו נוספת כוי"ו וחיתו ארץ.

פסוק יט

מענה בשמחת לבו. הוא מענין לענות בו והרצון בו שה' יתברך נותן לו עסק וענין במה שישמח לבו.

פרק ו

פסוק י

כבר נקרא שמו. ידוע הוא ומוכרח על מה שיורה בו הגדר עליו ולזה יתואר האדם שהוא קורא שם לנמצאים שצייר מהותם ועצמותם כמו שבארנו בספר בראשית והנה פרי השכל והצלחתו הוא ממה שישיג ויצייר מהותם ועצמותם כמו שבארנו בראשון ממ"י והתבאר עוד בספר הנפש ואולם ההשגה האמתית היא כמו משותפת לחוש ולשכל כמו שהתבאר שם ולזה היה היותר מיוחד שבהשגת השכל ההיולאני השגת ציור הנמצאו' שהוא קריאת שמות להם באופן שלם וזאת ההשגה כשהגיעה לאדם הוא שכל נקנה וכבר בארנו בספר מלחמות שהשכל הנקנה המגיע מהשגה השגה מאלו ההשגות נצחי:

ביאור דברי הפרשה:

בעבור שכבר הקדים שהחכמה היא יותר נבחרת מהעושר והיה שכבר יחשוב מפני זה שראוי שימהר האדם בנימוסי הנמצאות וסדרם וישרם עד שישיג ה' יתברך כפי מה שאפשר לו הזהיר זה החכם בכאן זאת האזהרה ואמר שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים ר"ל שלא יהרוס ויקח ההשגות על זולת סדרם ויהיה קרוב לשמוע דברי ה' יתברך ומצותיו יותר מקורבת הכסילים לתת זבח על עשותם רע ויחשבו זה עבודה להי' יתברך כי אינם יודעים ומשיגים פועל ה' יתברך ומעשה ידיו והוא מבואר כי שמוע מזבח טוב כמו שאמר שמואל אל שאול. וכשתתבונן בהי' יתברך להשכיל ולדעת אותו אל תבהל ותמהר על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים אם לא אחר העיון הרב והתבאר לך שמה שחייבת אותו הוא מחוייב לו בהכרח או מה ששללת ממנו הוא משולל ממנו בהכרח וזה כי האלהים בשמים ואתה על הארץ ורחוקה מאד מדרגתו ממדרגתך ולזה אין ראוי שתשלח לשונך ומחשבתך לחייב לו מה שתדמהו שלמות בחקך כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכיו מדרכיך ומחשבותיו ממחשבותיך ולזאת הסבה ראוי ג"כ שיהיו דבריך מעטים כי כל שתדבר בו אי אפשר שתדבר כי אם על צד ההשאלה וצד משתוף השם כמו שהתבאר זה במקומותיו וכבר הרחבנו המאמר בזה בשלישי ממ"י הנה כמו שבא החלום ואף על פי שהוא צודק ברוב ענין לפי שכבר יורכבו עמו דברים בלתי צודקים מצד ההרכבות וההפרדות אשר יעשה הדמיון בעת השינה כמו שהתבאר בטבעיות כן בא קול כסיל ברוב דברים כי אי אפשר ברבוי הדברים שלא תהיה בהם שגגה ולזאת הסבה הוא מבואר גם כן שהוא ראוי שיהיו דברי האדם מעטים בדברי ה' יתברך כי השגגה בדברים ההם היא חטא עצום. והנה לפי דעתי החל לספר זה החכם בענין כשרון המעשה אשר הוא הצעה ללכת אל בית האלהים ואמר מפני זה שישמור

האדם את רגליו כשידרוך ללכת אל בית האלהים וישמע למצות ה' יתברך אשר בהם ישלם כשרון המעשה והזהירו שלא ימהר להוציא דבר לפני האלהים קודם נקותו עצמו מצואת המדות המגונות והוסיף להזהירו גם כן שכאשר תגיע מדרגתו לגבול שיאות לו לדבר בו שיהיו דבריו מעטים כי זה גם כן מכלל כשרון המעשה. והזהירו עוד בכשרון המעשה ממה שיביא למעוט ההאמנה בהש"י ולזה אמר כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו כי האיחור מלשלם אותו יביא למיעוט יראת ה' יתברך ולמיעוט ההאמנה בו כי אין חפץ לה' יתברך בכסילים אשר לא יזהרו במה שיאמרו וינחמו אחרי כן אבל ראוי שתשלם אשר תדור או לא תדור כלל. לא תשלח לשונך לנדור נדר ואין רצונך לשלמו אשר הוא חטא ומרי לך ואל תאמר לפני המלאך השלוח מה' לענוש אותך על זה כי שגגה היא ולא היה רצונך ולבך לנדור זה הנדר היוצא מפיך למה יקצוף האלהים על דבריך וישחית את מעשה ידיך כי ברוב חלומות ודברים הרבה יראה ה' לך שהוא כועס עליך כשיראה לך חלומות רעים ליסרך ומקרים רבים מכאיבים כי ראוי שיירא האדם מה'. ואפשר שירצה בזה אל תדבר דברים בה' יתברך להחטיא עצמך ואל תאמר לפני המלאך השלוח לך מעם ה' יתברך לענוש אותך על זה כי שגגה היא למה יקצוף האלהים על דבריך שתהרוס לדבר בו וישחית את מעשה ידיך כי ברוב חלומות ודברים הרבה יהיה הכזב בהכרח ולזה אין ראוי להרבות דברים בה' יתברך כי הוא ראוי שיירא האדם מה' יתברך. ולפי שכבר היה מן המבוכה וההרחקה מיראת ה' במה שיראה מרוע הסדור בזה המציאות השפל הסיר זה החכם באופן מה זאת המבוכה ואמר אם תראה במדינה שיעשקו הדלים ויגזלו אותם ותראה עם זה בה משפט וצדק אל תתמה על החפץ אשר הוא מקביל קצתו לקצתו כי לא כל הרעות שירצו לעשות הרעים נתונות בכחם שיעשו אותם כי הכוכבים אשר הם גבוה מעל גבוה וגבוהים אשר עליהם והם הכוכבים הקיימים ישמרו האנשים מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליהם לפי מה שנתן להם ה' יתברך מהכח ביום הבראם ובזה האופן תמצא שירבו הרעים המבקשים לעשות רע וישתדלו בעשייתו בכל עוז ולא יגיע מהם כי אם רע מעטי מצד זאת ההשגחה המיניית אשר ישגיח ה' יתברך באדם באמצעות הכוכבים וא"ת איך יתכן שיהיה פועל הנכבד בעבור השפל הנה תמצא יתרון לשפל בכל הדברים בזה האופן עד שהמלך עובד השדה וישרתהו במלאכת החרישה והזריעה וישלם בזה פועל השדה כי המלאכה היא משרתת לטבע. ואולם באר זה מן המלאכה ולא מן הטבע לפי שהענין בזה במלאכה יותר מבואר. ובכלל הנה ימצא בכל הדברים שהגבוה יפעל בשפל וישלימהו ובזה האופן יפעל ה' יתברך הנמצאות ויפעיל השכל הפועל אלו הדברים אשר בכאן. ולפי שההשתדלות הרב

לאסוף ולכנוס מרחיק האדם משלמותו התחיל לגנות אהבת העושר ושבח ההסתפקות ואמר מי שהוא אוהב כסף לא ישבע כסף כי אין לזה השלמות תכלית והמשל שמי שאסף קנין רב יחשוק שיהיה לו מהקנינים יותר מזה וזה אל לא תכלית ולזה ישאר תמיד בחסרונו לפי דמיונו שיהי' אוהב בהמון הקנינים מזולת שיבא לו שום תענוג ותועלת מהקנין ההוא גם זה הקנין אשר בזה האופן הוא הבל לפי שאין בעליו שמח בחלקו כי שלמות הקנין ואע"פ שהוא מועיל באופן מה כמו שקדם הנה לא ימצא בו תועלת בזה האופן:

ברבות הטובה רבו האוכלים אותה כי רבוי הטובה יחויב שיהיו לאדם עבדים ושפחות ובני בית רבים ובהיות הענין כן מה תועלת ימצא בזאת הטובה הרבה לבעליה והנה הוא לא יאכל ממנה אלא חלק מועט הנה אין לו בו תועלת כי אם ראות עיניו כשיראה שזה עבדו וזה שורו דרך משל אבל ימצא בה תועלת יותר לעבדו ממנו כי הם אוכלים ושותים מהטובה אשר לו ושנתם תערב להם אם יאכלו מעט או הרבה כי אין להם מחשבה בשמירת זה הקנין כמו שיש לבעל הטובה ואולם בעל הטובה ימנעהו עשרו מהשינה לרוב שוטט מחשבתו במה שיצטרך להשגיח בו בשמירת קנייניו. יש רעה חולה ראיתי תחת השמש בענין אהבת העושר ורוב ההשתדלות לאסוף ולכנוס וזה שכבר ימצא אדם שישמור עשרו ולא יאכל ממנו לרעתו רוצה לומר שעשרו יהיה סבה אל שיתחדש לו דבר רע יאבד בו העושר ההוא וזה דבר כבר ימצא הרבה כי העשיר יש לו מקנאים רבים מצד עשרו והנה האיש ההוא הוליד בן ואין בידו מאומה שיורישנו כאשר יצא ערום מבטן אמו ישוב להיות ערום בחלדו וילך ממנו במותו כאשר בא ומאומה לא ישא בעמלו אחר מותו שיוליך בידו כי לא השתדל להשלים נפשו כי אם לאסוף ולכנוס לא ירדו במותו אחריו קניניו. וגם זו רעה חולה בענין אהבת העושר כל עומת שבא כן ילך מזולת שישאר לו ממנו רושם ותועלת בשלמות נפשו ומה יתרון לו שיעמול לרוח ולהבל. ועוד שגם בהחזיקו בעושר בחשך יאכל וכעס הרבה וחלי וקצף לרוב טרדתו באסיפת הקניינים ומנעו נפשו מלאכול ממנו ויגונו במה שיאבד מקניניו או שלא יצליח כראוי. הנה אשר ראיתי אני טוב בענין העושר הוא שהוא יפה שלא ימנע אהבת האדם העושר משיאכל ממנו וישלים בו נפשו כי זה יהיה חלקו אשר אפשר שיגיע לו מקניניו וכשתהיה לאדם העשיר זאת התכונה בענין העושר היא חלק טוב מאד לו ומתת אלהים היא שהשליטו בקניניו לאכול מהם ושיגיע לו מהם הפרי הראוי שיגיע לאדם משלמות הקנין ובזה תועלת גם כן להסיר ממנו דאגת המות כי מפני שהוא שמח בחלקו לא יזכור הרבה שימי חייו מוגבלים וישיגהו המות כי האלהים נתן לו עסק וענין במה שישמח לבו. או

ירצה בזה שזאת התכונה היא מתת אלהים כי לא הרבה יזכור ענייני קנייניו ותשוטט מחשבתו בהם בימי חייו ולזה לא יהיה טרוד בענייניהם כי האלהים נתן לו ענין בשמחת לבו כי הוא שמח בחלקו ולא יבקש גדולות ויקח מקנייניו לנפשו הראוי. ולהודיע עוד מום אהבת העושר הוסיף עוד ואמר יש רעה ראיתי תחת השמש ורבה היא על האדם איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד ואיננו חסר מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו הנה זה הבל בענין אהבת העושר וחלי רע הוא. הנה אם יוליד איש מאה בנים ויחיה שנים רבות ויהיו ימי שניו רבים ונפשו לא תשבע מן הטובה שאסף וכנס וגם קבורה לא היתה לו מרוב הדלות והעוני אמרתי טוב ממנו הנפל כי זה אשר הוליד בנים רבים וחיה שנים רבות ולא ראה בטובה במה שעמל בא בהבל ובחשך הלך ובחשך יכוסה שמו רוצה לומר כי גם בעת מיתתו אשר כוסה שמו לא היתה לו שום טובה גם מי שלא ראה שמש ולא ידע אותו והוא הנפל נחת לו ממנו ואף על פי שיחיה אלף שנים וטובה לא ראה הלא הענין אחד בעצמו רצוני שזה לא ראה בטובה וילך בלא חמדה. כבר יחשב שיהיה העושר במדרגת החכמה או טוב ממנו וזה שכל עמל האדם לפיהו כמו שקדם כי זה הוא חלקו מכל עמלו וימצא תמיד חסר וצריך אל המזון וכן הנפש כשתחקור בחכמה לא תמצא לעולם שלמה אבל תהיה תמיד חסרה וצריכה אל הלמידה והחקירה במושכלות ומה יותר לחכם מן הכסיל והנה כל אחד מהם חסר ועוד שהחכמה היא מונעת האדם מהשתדל בשלמות הקנין כשיהיה תמיד משתדל בה ומה תועלת לעני שאין לו לחם לאכול ובגד ללבוש כשהיה יודע להלוך נגד החיים והנה אין לו כח לחקור במושכלות מצד עניו והיותו חסר מן ההכרחי לעמידת גופו הנה טוב מה שיהיה האדם בו עצמו שהוא רואה אותו בעיניו והוא שלמות הקנין מהלך נפש נגד החיים בזולת קנין יקח ממנו מה שיצטרך לו לעמידת גופו גם זה הבל ומחשבת רוח בענין החכמה כשישים האדם כל השתדלותו בה לבדה כי הראוי שישתדל בשלמות הקנין לפי ההכרחי לו עם חקרו בחכמה. מה שהיה מושג לאדם מן החכמה אף על פי שלא תמלא נפשו ממנו כבר נקרא שמו כי הוא שכל נקנה רוצה לומר מה שהשיג מהות הדברים ונודע אשר הוא אדם במה שהשיג אותו ובו ישיג ההצלחה האנושית לפי מה שהשיג אותו ואם היה שלא תמלא הנפש הוא כי אלו המושכלות רבו מאד והדריכה אל השגתם כלם קשה ולא יוכל לדון עם שתקיף ממנו עד שתשלם לו ידיעת כל הדברים אשר לאדם על ידיעתם כל שכן שאי אפשר לו שישכיל נימוס הנמצאות וסדרם וישרם בשלמות מצד הכמות והאיכות כי זה לא יושג כי אם להי' יתברך כמו שבארנו בראשון ממ"י. ואולם בענין שלמות הקנין אין השארות לאדם כי אף על פי שיהיה לאדם דברים

הרבה מאלו הקניינים מרבים הבל מה ישאר לאדם מזה כי מי יודע מה טוב ימצא לאדם בחיים מספר ימי חיי הבלו והנה הוא יעשה ימיו כצל אשר אין לו מציאות ולזה אין טוב לו בשמחת קנייניו כי הוא אינו יודע מה יאכל מהם כי אולי המות יפריד וגם אחריו לא ידע מה יהיה עד שיתכן שתשיגהו שמחה במה שיוריש מזה ליורשיו:

והכלל העולה מהדברים הוא כי השגת החכמה ואם היא טובה יצטרכו לה תנאים. האחד שיבאו בה במדרגה ובסדר ראוי בזולת הריסה כי המהירות והבהלה בה ירחיק האדם מהשלמות. והשנית שלא יהיה המתעסק בה רק מהשגת ההכרחי לו בשלמות הקנין כי מה שיחשב בעבורו היות ההתעסקות בחכמה בלתי מועיל הוא כשהיה חסר לחם לאכול ובגד ללבוש וזה הוא מצד שלא חובר אליו משלמות הקנין ההכרחי לו ולזה הוא מבואר שקנין החכמה יעזור בשלמות הקנין המכוון ביאורו בזה המקום. והנה התיר עם זה הספק החזק יקרה בענין החכמה והוא שכבר יחשוב חושב שתהיה רדיפת החכמה דבר בלתי מושג כי כל מה שהשיג האדם ממנה ימצא נכסף ללמוד יותר ולזה יהיה האדם תמיד חסר השלמות ויחשוב מפני זה שיהיה האדם שהוא דורש החכמה בלתי משיג תכליתה ותהיה אם כן יגיעתו לריק ולבטלה כמו שאנחנו רואים בכל העניינים שהם לפני התכלית שאם לא הגיע התכלית היו כלם לריק ולבטלה. ויאמר שלמה בהתר זה הספק שאין הענין בזה כמו הענין בשאר הדברים אשר הם כולם בעבור תכלית אחד וזה כי בזאת ההשגה ימצא תכלית מיוחד בכל חלק מחלקיה והוא שכל נקנה נצחי ואם יהיה שימנע השגת התכלית שיגיע בידיעת כל המושכלות אשר הוא ממה שלא יושג כי אם לה' יתברך לבדו כמו שבארנו בספר מ"י אין ראוי שיקצר האדם מפני זה מהגעת השלמות האפשרי לו. והנה התבאר עם זה בזאת הפרשה שאין בשלמות הקנין לבדו שום תועלת והשארות אבל אולי הוא לרע לקונה אותו כמו שזכר בארוכה עם מה שבארנו אנחנו בו:

פרק ז

פסוק א

ביאור המלות:

טוב שם. הנה השם יגיע לאדם בכשרון המעשה כשיתנהג עם האנשים בדרכים המשובחים כי בזה ישבחוהו האנשים ויהיה לו שם טוב מהם.

פסוק ו

הסירים. ר"ל הקוצים.

הסיר. היא קדרה כטעם כשבתנו על סיר הבשר.

פסוק ז

כי העושק. הנה העושק לב מתנה הוא השכל הנתון בשפע השכל הפועל והוא אשר יקראוהו השכל. או יהיה הרצון בו רצון מתנה כי לב יאמר בענין הרצון:

פסוק יג

ביאור דברי הפרשה:

אמר להודיע מעלת כשרון המעשה טוב לאדם שם טוב מבני אדם מהתענוג אשר ישיגהו בשמן הרוקח ויום המות יותר טוב מיום הלידה כי הוא סוף ותכלית לנפש האנושית ובהיות הענין כן אין ראוי שימנע האדם משלמות הנפש או בכשרון המעשה מפני אהבת התענוגים ולזאת הסבה בעינה טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה מפני שהמות הוא סוף כל האדם ובהליכה אל בית האבל תועלת שיתן האדם אל לבו ענין המות ולא תמנעהו אהבת תענוגי עולם מהשלים עצמו בכשרון המעשה ובשלמות המושכלות. ואמר עוד כי אע"פ שהכעס מדה מגונה הנה הוא טוב מהשחוק כי השחוק מושך האדם תמיד אל התענוגים ואין הענין כן בכעס ולזה ייטב לב האדם באופן מה ברוע פנים. ולזאת הסבה בעינה ימצא לב החכמים בבית אבל ולב כסילים בבית משתה. ואמר עוד לבזות תענוגי העולם שטוב הוא לשמוע גערת חכם כי בזה תועלת ללקיחת המוסר מאיש שומע שיר כסילים שאין בו תועלת רק התענוג לבד וזה בי כקול הקוצים תחת הסיר כאשר ישרפו וישחיתו העצים אשר אצלם וידליקום כן שחוק הכסיל כי הוא ישחית הכסיל וזולתו מאשר סביבו וילהיב להבת התאוות ולזה יתבאר שהכעס טוב והשחוק רעה וגם זה הבל הנה העושק יכעוס עליו החכם ויהולל אותו לרוב כעסו אותו ויאבד לב מתנה והוא השכל הנקנה שנתנו לו מושכליו באמצעות החושים והשכל הפועל וזה כי רוב הכעס יהיה סבה מצד טרדתו בו שלא יוכל להשתדל בהשגת הדברים העיוניים או ירצה בזה שהעושר יאבד מהחכם לרוב כעסו עליו הרצון אשר לשכל הפועל לתת לו המושכלות והודעת העתידות להשגחה עליו וזה מבואר בנפשו כי הכעס ימנע מהאדם קבול שפע השכל הפועל. או ירצה בזה והוא הנכון שהחכם אם יאהב העושק והחמס הנה זה יסיר ממנו חכמתו וישימהו הולל בי הטרדות במחשבות המגונות ההם תמנע ממנו בקשת החכמה ויאבד ממנו הרצון אשר לשכל הפועל לתת לו המושכלות. טוב אחרית דבר מראשיתו כי התכלית הוא היותר נכבד שבסבות ובזה טוב להאריך רוחו ולעיין במתון מה שראוי לעשות בדבר דבר ממי שיהיה גבה רוח ויעשה מה שיעשה בזולת עצה וישוב אבל ימהר לעשות העולה על רוחו. אל תמהר לכעוס על

הדברים אם לא אחר ישוב והחקירה אם זה דבר ראוי לכעוס עליו כי הכעס הוא תכונה דבקה לכסילים כי הם לחסרון דעתם יכעסו לקטנה שבסבות ויהיה גם כן הכעס דבק להם להמנע התכלית מהם מכל אשר יחשבו לעשותו מפני שלא ידרכו בהגעתו בסבות הנאותות. אל תדאג ותאמר שענין זמנך ודורך רע כאשר יוקש אל הדורות הראשונים כי לא מחכמה אמרת זה כי הזמן מתדמה לחלקים וגדר האדם ועניניו אחדם האלהים אם לא ממה שישתנו ענייני האדם בדור האחר מענייניו בדור האחר מצד ממשלת הכוכבים וזה דבר אין ראוי לדאג עליו. ואפשר שיהיה הרצון בזה אל תתעצל מבקשת השלמות בכשרון המעשה והחכמה כשתאמר להתנצל על אשר לא תתעסק בזה בשלמות כמו שהיו מתעסקים בו הראשונים נשלטות כי הימים הראשונים היו טובים מאלה והיה אפשר להם להשיג מהשלמות יותר ממה שתשיג אתה כי לא מחכמה שאלת על זה ר"ל שאלתך מה היה בימים הקודמים ותאמר להתנצלות שזה היה מצד היות הימים ההם טובים מאלו וזה כי הזמן הוא כאלו מתדמה החלקים וגדר האדם אחד תמיד ולזה הוא מבואר שככחם כחך אם תשתדל בזה האופן הראוי והנה הבאור הראשון הוא יותר נאות לפי מה שאחשוב. טובה חכמה עם שלמות הקנין וזה הוא ממה שנשאר לרואי השמש בי החכמה לא תשלם בזולת שלמות הקנין והחכמה היא תכלית האדם והשארותו כמו שבארנו בראשון מספר מ"י. והנה יתבאר שטובה חכמה עם נחלה כי בצל החכמה ימצא האדם בצל הכסף כי החכמה תעזור לאדם להשיג שלמות הקנין לשתי סבות האחת כי שלמות הקנין הוא מגיע בקלות כשישתדלו בהגעתו בחכמה ובסבות הנאותות והשנית כי מצד החכמה יהיה האדם מושגח ויצליחו קנייניו. כמו שבארנו ברביעי ממ"י ובבאורינו לספר איוב. והנה יתרון דעת החכמה תחיה בעליה חיים נצחיים ותחייהו עם זה החיים הגופיים כי בה יעזר בכשרון המעשה ובהשגת שלמות הקנין לפי מה שיצטרך לו ממנו לעמידת גופו:

ראה את מעשה האלהים והתבונן בו ר"ל במה שפעל באלו הדברים השפלים אשר יתחדש בהם רע כי מי יוכל לתקן את אשר עותו ה' יתברך בזאת הבריאה השפלה מצד שלא יכול המקבל לקבל מהטוב שיעור יותר גדול או ירצה בזה ראה את מעשה האלהים ואיך השתדל ה' יתברך להשלים החומר השפל ועם כל זה לא נמלט זה החומר מהחסרון כי מי יוכל לתקן עותו ענין החומר ומי שידאג על אלו הרעות ידאג על מה שאי אפשר שלא יהיה וזה ממה שאין ראוי שידאג איש עליו ובהיות הענין כן שכבר יתחדשו בכאן טובות ורעות בהכרח ראוי שתשמח בטוב בהגעתו ותראה אז יום הרעה אשר הוא עתיד להתחדש על זה הטוב ובזה תמלט מהדאגה והמשל שמי שמצא אלף אלפי דינרי זהב

ראוי שישמח בהם ויראה בשמחתו בהם אף על פי שהם עתידם שיאבדו ממנו לא יתעצב מפני זה כל ימי החזיקו בהם ולא תהיה לו דאגה כשיאבדו ממנו גם ההפכים עשה ה' יתברך אשר הם סבת ההפסד באופן מה וזה סבה שלא ימצא האדם אחריו מאומה כי כל מה שאפשר שיצא לפועל לא יקצר ה' יתברך בהמצאתו או ירצה בזה שביום הרעה ראוי שיראה האדם שגם את זה לעומת זה עשה האלהים ר"ל שהוא עושה פעם הדבר ופעם הפכו כדי שלא ימצא האדם אחר בא הרע שום יגון כי מי שידאג על הפקד ממונו דבר ראוי שידאג על מציאותו ואם זה בלתי ראוי לדאג עליו הנה אין ראוי לדאג על הפקדו אבל ראוי לתת תודה על מה שהלווהו ה' זה הטוב. את הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אובד בעת היותו צדיק ואולם זה יהיה בסבת סור ההשגחה האלהית כמו שבארנו ברביעי ממ"י ויש רשע שהוא מאריך בעשיית רעתו מזולת שיראה לו עונש וככר התבארה סבת זה ברביעי ממ"י. אל תהי צדיק הרבה ר"ל שראוי שיקח האדם הדרך הממוצעת במדותיו והמשל שמי שיראה שאין ראוי שיזיק בשום צד לאדם וימנע מפני זה מהזיק לאדם הקם עליו להרגו הנה אין זה צדיק במידות אבל הוא רשע באופן מה כי ראוי שישתדל האדם למלט נפשו מהקם עליו גם בנפש הקם עליו או באחד מאבריו. ואל תתחכם יותר מהראוי וזה כי בכאן דברים אי אפשר להשיגם ואין ראוי לו לחקור בהם כמי שיחקור מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור ומה שידמה לזה מהחקירות אשר אין לאדם כח על השגתם. אל תרשע הרבה ר"ל שלא תטה אל הקצה שהוא הרשע יותר מן הראוי כאלו תאמר שלא תזיק לזולתך רק במקום הראוי ואל תהי סכל כי זה יהיה סבה אל שתמות בלא עתך לחסרון דעתך ומיעוט השמרך מהדברים הראויים להשמר מהם כי האדם לסכלותו יוכל לסבב מיתתו קודם בא עתו כמו שיוכל החכם להוסיף על ימיו להדבק השגחת ה' יתברך בו. טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך ר"ל שתאחז בצדק במקום הראוי וברשע במקום הראוי וטוב להתחכם ולחקור במקום הראוי ולהמנע מהחקירה במקום הבלתי ראוי כי מי שהוא ירא ה' יקח הממוצע ויצא בפעולותיו עם כל הקצוות רצוני שפעם יטה אל האחד ופעם יטה אל האחר וזה הוא הממוצע על דרך האמת. ולפי שכבר באר שטובה חכמה עם נחלה ושהחכמה היא סבה לעושר שב לבאר שטובה חכמה עם כשרון המעשה ושהחכמה היא סבה להיות כשרון המעשה באופן שלם ואמר כי החכמה נותנת כח לחכם הראוי בכשרון המעשה לפי העת ולפי המקום ולפי הענין ולפי המקבל ולפי הפועל יותר מהכח שיש לשליטים ברוחם רבים והם אשר הם שלמי המדות כי אם יתקבצו יחד עשרה מהם דרך משל לא יבחרו הראוי בכשרון המעשים כמו שיבחר אותו החכם וזה שלא ימצא

בעל שלמות המדות בארץ שלא יחטא בכשרון המעשה לפי שלא ידע בשלמות לבחור הראוי מהבלתי ראוי ואולם החכם יבחר תמיד לפי הראוי ולזה הוא מבואר שהחכמה טובה עם שלמות המדות ושהיא משלמת אותו. גם לכל הדברים אשר ידברו האנשים עליך אל תתן את לבך לחקור בהם ולהשתדל לשמוע הדברים ההם להתרעם עליהם על מה שדברו כנגדך וזה יהיה סבה שלא תשמע קללת עבדך כשיקללך ולא ישיגך כעס על זה כי כעס האדון כשיקללהו עבדו הוא נפלא מאד והנה ראוי שתוותר בזה ולא תקפיד כי גם פעמים ידע לבך אשר גם אתה קללת את האחרים ולזה ראוי שתהיה מיקל ומוותר בזה: והכלל העולה מהדברים הוא ששלמות כשרון המעשה הוא מועיל מאד וטוב ובאר עם זה שההמשך לחכמים עם הצער טוב מההמשך לכסילים עם ההנאה וזכר בזה קצת מוסרים כוללים בענין כשרון המעשה יהיה סבה להסיר מהחכם חכמתו כמו שאמר כי העושק יהולל לב חכם וביאר זה שהחכמה צריכה להשלמת כשרון המעשה וזהו אמרו החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר והם המושלים ברוחם כי החכמה תשים כשרון המעשה בצד היותר שלם ובזה התבאר שכל אחד מאלו השלמויות יעזר בחבירו. ודבר עם זה שטובה חכמה אם שלמות הקנין הוא עוזר להשיגה והוא אמרו טובה חכמה עם נחלה ואחר באר שהחכמה תעזור להשיג שלמות הקנין והוא אמרו בצל החכמה בצל הכסף ובזה התבאר שאלו השלמויות גם כן הם נעזרים קצתם בקצתם. והזהיר עם זה מנטות בכשרון המעשה אל החסידות והקצה במקום הבלתי ראוי שלא יהיה צדיק הרבה אבל ראוי שיטה אל האמצעי במדות לפי מה שישוער בדבר דבר ובזה הזהיר זאת האזהרה בענין החכמה כי אין ראוי שיחקור במה שאין לו פתח יכנס ממנו בהשגתו ולא ימנע מהחקירה בדברים אשר אפשר לו השגתם ולזה אמר אל תתחכם ואל תהי סכל. ואולם בשלמות הקנין לא הוצרך בכמו זאת האזהרה לפי שכבר נתבאר מעניינו שאין טוב בו בעצמו כי אם להיות לעזר לשאר השלמויות וזה הפך המכוון ממנו. וכבר העיר גם כן במה שקדם שאין ראוי שישתדל יותר מן הראוי בשלמות הקנין והוא אמרו אוהב כסף לא ישבע כסף ובאר שאין תועלת בשלמות הקנין מצד עצמו:

פסוק כה

ביאור המלות:

חכמה וחשבון. חכמה היא ידיעת הנמצא במה שהוא נמצא והיא הפלוסופיא הראשונה כי היא הראויה יותר שתקרא חכמה כמו שהתבאר בספר מה שאחר הטבע ואפשר שכלל עמה חכמת הטבע שנושאה הוא הנמצא המתנועע מצד מה שהוא מתנועע כי זאת החכמה קרובה מאד לפלוסופיא הראשונה והנה הרבה מהקודמים לא שמו בכאן

חכמה יותר כוללת מחכמת הטבע כמו שזכר הפלוסוף. וחשבון הם חכמות הלמודיות אשר יעיינו במספרים והשעורים שכל אחד מהם ישיגהו החשבון.
רשע כסל. הוא הרשע שסבתו הכסילות והוא ההמשך אל האשה וזה שהוא עון פלילי הנה אין בו שום תועלת אבל יש בו השחתה לעצמו מצד הפועל בעצמו ומצד הרע שאפשר שיקרה לו מזה כמו שבאר בספר משלי במקומות רבים.

פסוק כז

ביאור דברי הפרשה:

אמר כל זה נסיתי בענין החכמה הנה כשחשבתי שכבר השגתי דרוש מה מצאתיו רחוק ממנו ולקושי השגת האמת בהרבה מהדרושי׳ וזה לסבות רבות אם מפני קושי ההגעה מהחוש מה שיצטרך אליו בהאמתת הדרוש ההוא אם מפני החומר יטעה ויביא לחשוב בענין המקרי שהוא עצמי או ירצה בזה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני הנה עם כל זה היה לי כוסף להשתדל בחכמה וזה הכוסף הטבעי הוא הסבה אל שישיג האדם מה שישיג באופן מה כמו שבארנו בראש באורינו לדברי שיר השירים. רחוק מה שהיה מענין הנמצאות כשנעלה אותם אל התחלותיהם הראשונות ויסודותיהם והוא עמוק עמוק מאד להשיגו. סבותי עצמי ולבי לחקור בענין הנמצאות ולבקש חכמת הטבע וידיעת הנמצאו׳ במה שהוא נמצא והחכמות הלמודיות ולחקור מה הוא הרשע היותר מגונה והוא המיוחס אל הסכלות והסכלות שהוא ההוללות ומצאתי היותר מגונה שבמיני הרשע ההמשך אל האשה כי ענינה מר ממות לבה הוא מצודים וחרמים ללכוד רבים וידיה הם בית האסורים מי שהוא טוב לפני האלהים ימלט ממנה והחוטא ילכד בה:
ראה זה מצאתי אמרה המחשבה קהלת המקבצת כל הדברים כשחקרתי באחת אחת מהמחשבות המקובלות למצוא חשבון המחשבות ההן ולחקור איזו מהן צודקת ומה שבקשה עוד נפשי מענין ידיעת חכמה ודעת וחשבון אשר הם כל החכמות הנה מצאתי שכבר ישיג זה אדם אחד מאלף מאלו החוקרים בזה ואשה לא מצאתי שתגיע להשגת כל אלו הידיעות לחסרון דעתה ובריאתה וזה ממה שיוסיף ההרחקה בענין האשה. לא תתן לבך להרבה מהמחשבות המקבילות הנופלות בענין אהבת החכמה אבל ראה זה לבד שמצאתי והנה ה׳ יתברך עשה את האדם ישר והכין לו כלים רבים להשיג חכמות הנמצאות ולדעת שהכל מסתעף מה׳ יתברך ובני האדם בקשו מספרים רבים מההתחלות ולא השיגו שהכל נעלה אל התחלה אחת. מי בכל אלו הנמצאות השפלות כמו האיש החכם ומי יודע מושכלי אלו הדברים. הנה חכמת האדם תאיר פניו להשיג האמת בזה

ועוז פני חומרו אשר הוא מסך מבדיל בינו ובין המושכלות ישתנה וישוב נאות אל השכל ונכנע. אני אשתדל לשמור מצות המלך והיא התורה כי היא מיישרת בענין החכמה הישרה נפלאה ובסבת שבועת האלהים שהשביע ישראל לקיים התורה. אל תמהר ללכת מפניו כשתתעסק במצוותיו שלא יראו המצוות עליך למשא כי זה יהיה סבה שתעמוד על כוונת התורה ותשיג מפני זה התכלית המכוון במצוותיה שהוא שלמות הנפש כמו שהתבאר במאמרינו לדברי התורה. וכאשר יהיה עם לבך דבר רע אל תתעכב בו לחקור אם הוא ראוי לעשותו אם לא להפליג בזה החקירה כי אין זה מן הראוי פן תפותה לעשות הרע ההוא לרוב התמדת מחשבתך בו כי יצר לב האדם רע מנעוריו אבל מהר להוציא מחשבתך מההשתדלות בענין הרע ההוא שהזהירה אותך התורה מעשותו כי כל אשר יחפוץ ה' יעשה והוא יענשך אם תסור ממצוותיו ויגמלך טוב אם תשמע אליו כי דבר ה' הוא מושל בזה העולם ומי יאמר לו מה תעשה. הנה מי שהוא שומר מצות ה' לא ידע דבר רע ר"ל שלא תשוטט מחשבתו בדבר רע כי הוא מתאוה תמיד מצות ה' יתברך או ירצה בזה שה' יצילהו מהמקרים הרעים הנכונים לבא עליו ולב החכם ידע עת ומשפט ר"ל שהוא ידע מתי יתכן שיקרהו רע מצד משפטי העליונים כי כבר יודיעהו זה ה' יתברך בצד מצדדי ההודעות כמו שבארנו ברביעי ממ"י ובבאורינו לספר איוב ובזה ישמר החכם מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליו וזה כי לכל הפץ יש עת ראוי ומשפט מוגבל וכבר יגיע הרע לאדם משני צדדים כאשר לא ידע זה טרם בא הענין רצוני אם שהוא ישתדל להגיע לקנין דבר מה ולא יוכל עליו לפי שלא ידע העת הראוי לזה אם שכבר יפקד ממנו מה שקנהו מצד הסדור המסודר מהגלגלים בשלא ידע זה קודם ולא יקח עצה על ההצלה והנה כאשר יהיה הענין הרע מה יועיל לאדם דעתו במקרה ההוא המגיע מצד מה שיראה מזה והוא לא יוכל לשנותו בשום פנים הנה אין אדם שליט ברוח המנשבת למנוע נשיבתה ולא יוכל להרחיק המות כשהתחיל לדרוך אליו וגברו הכחות המתפעלות על הפועלות ולא יועיל החרב במלחמה כשיהיה שם האדם והיה משפטו שימות אבל יתכן הצלתו אם ידע זה קודם שימנע אז מההליכה במלחמה והעושר לא ימלט בעליו. והנה זה הוא התועלת המגיע משמירת התורה ומההשתדלות בחכמה. כל זה ראיתי ונתתי בלבי מענין המעשה אשר נעשה תחת השמש והוא שכבר יתכן שיחשוב האדם הרבה פעמים שיגיעהו טוב במה שיגיעהו רע והוא שכבר ימצא שישלוט האדם באדם ויקוה מפני זה שינצחהו בקלות וזה יהיה סבה שינוצח כי לא יתחכם אל שינצחהו בדרכים הראויים לרוב היותו בז לדבר ולזה יחבל לו ובזה האופן מרוע בסדור המגיע מפני העלם מהאדם מה שיתכן שיקרה לו ראיתי רשעים אשר

כמעט אבד זכרם ונשכח והם באים בזה המציאות ויפרו וירבו ויצליחו ואשר הם ממקום קדוש והם הטובים ראיתי שהם הולכים מזה המציאות וקרוב להשכח זכרם וזה יקרה להם בעת רעה כאשר לא היו דבקים בה' יתברך באופן שיהיו מושגחים וישתכחו בעיר בעצמם אשר עשו בה הפעולות הטובות והנה זאת המחשבה היא הבל רצוני שאין ראוי שישובח מפני זה הרשע ויגונה הצדיק וזה שאין נעשה מהרה הגעת העונש על המעשה הרע וזה שבה שמלא לב בני האדם בהם לעשות רע כי הם אלו ראו שיגיע העונש על הרשע תכף בעשותו היו נשמרים יותר מעשיית הרע אבל ה' יתברך מאריך לחוטא מאד עד שהוא יעשה דרך משל מאה רעות קודם שיגיעהו עונש מוחש כמו שהתבאר בספר איוב. והנה יודע אני שטוב יהיה ליראי האלהים שייראו מלפניו כי הם יהיו נשמרים מהרבה מהרעות הנכונות לבא עליהם והם גם כן יגיעו אל הטוב האנושי והוא הצלחת הנפש ואולם הרשע לא יהיה לו טוב אנושי ויהיה משולח למקרי המערכת ולזה יתכן שלא יאריך ימים אבל יהיה כצל שאין לו מציאות מי שאיננו ירא מלפני אלהים. יש הבל אשר נעשה על הארץ שיבלבל זאת המחשבה האמתית שהגענו אליה והוא שיש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים מהשלוח למקרי הזמן מפני סור השגחת ה' יתברך או מפני תוכחתו ויסרו אותם על צד ההשגחה ויש רשעים שתדבק בהם ההשגחה הכוללת אשר מצד סדור המערכת בדרך שידמה להשגחה הראויה לצדיקים אמרתי שגם זה הבל ורוע סדור באלו הנמצאות השפלות. ומפני זה כאשר ראיתי רוע הסדור הזה שבחתי את השמחה שאין טוב לאדם תחת השמש להכאיב נפשו בהשתדלות דרישת החכמה וכשרון המעשה אבל שיאכל וישתה וזה הוא מי שילונו ה' יתברך בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש. והנה כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות נימוס הנמצאות וסדרם וישרם הנה מי שישתדל בזה ימצא בכאב לב ובצער תמיד עד שאיננו רואה שינה בעיניו. וראיתי את כל מעשה האלהים שלא יוכל האדם להשיגו ואע"פ שכבר יעמול בו הרבה. הנה כאשר נתתי אלו המחשבות המקבילות אל לבי לברר הצודק מהבלתי צודק מצאתי שהצדיקים שומרי התורה והם החכמים יודעי נימוס הנמצאות וסדרם וישרם ופעולותיה כי התורה תיישירם אל זה כי כלם ביד האלהים רצוני שהוא משגיח בהם ומשתדל שתהיינה פעולותיהם ביותר טוב שבאופנים לשמרם מכל רע גם האהבה והשנאה אשר לאדם מזולתו שאין יודע האדם ויקרה לו מפני זה רעות רבות הכל הוא לפניהם ידוע ומושג כי ה' יתברך יודיע שזה מצד השגחתו בהם. ובאופן אחר ימצא בהם כל מה שישיגם מאלו המקרים כמו שימצא לשאר בני האדם ר"ל שכבר ימצא מקרה אחד לצדיק ולרשע ולטוב ולטהור ולמי שהוא הפכם והוא הטמא

ולמי שיקרב קרבנות להי' יתברך ולמי שימנע מזה הטוב ההוא כחוטא והנשבע לשוא ולשקר כמי ששבועה ירא. ואפשר שיהיה הרצון בזה גם זה ימצא מקביל לזה בחוש והוא שאהבה והשנאה יודע האדם ויכשל מפני זה בדברים רבים הכל הוא לפניהם למכשול כמו הענין בשאר האנשים. הכל ימצא בהם כאשר ימצא לשאר האנשים עד שכבר יקרה מקרה אחד לרעים ולטובים וימשך פירוש זה הפסוק כמו שקדם אלא שאין זה במי שהם טובים במוחלט אבל ימצא זה במי שיקנה מהשלמות מעט כמו מי שהוא זובח לשם ועושה דבריו בטהרה וירא מהשבע לשוא ולשקר. וזהו התועלת המגיע ממה שביאר בזה הפסוק. זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש עם שהוא מביא גם כן מבוכה בלב בני האדם ומרחיק אותם מהשלמות וזה כי מקרה אחד לכל וזה דבר רע מאד וגם ימשך מזה שיהיה לב בני האדם מלא רע והוללות בלבבם בחייהם ואחרי האדם ילך הלב אל המתים בלא שלמות אנושי אשר הוא הרע שבכל מיני הרעות ר"ל המות וההפסד וזה שמי שיחובר אל איזה שיהיה ממיני החיים יש בטחון כי עדיין אפשר לו לקנות שלמות והחיים אשר הוא בהם הם גם כן טובים בעצמותם עד שהעבד החי הוא טוב מהמלך המת. והמשיל זה הענין בכלב והאריה. וזה שהחיים משיגים שכבר ימותו ולכן ישתדלו מפני זה בקנין השלמות והמתים אינם יודעים ר"ל שאין להם השגה חדשה בדבר ואין עוד להם שכר זולת מה שיגיעו אליו בחייהם מהשלמות כי נשכח זכרם אשר היה כלי להגעת המושכלות ר"ל הכח הזוכר וזה כי החוש והדמיון והכח הזוכר הם כלים להגיע האדם אל מושכליו. גם אהבתם ושנאתם וקנאתם אשר מפניהם ישתדלו בהעמדת דרוש מה ובטול הפכו כבר אבדה וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש זולת מה שהגיעו אליו בחייהם:

הכלל העולה מהדברים הוא שענין בקשת החכמה הוא חשוק מאד ואע"פ שהוא רחוק להשיגו אין ראוי שימנע האדם מפני זה מחקור בה. וזה יתכן שישלים לו בשני דברים. האחד שיתרחק מדבר אחד פחות יכסוף אותו הסכל והיא האשה אשר היא מצודים וחרמים ללכוד לב האדם באופן שתמנע אותו מכל שלמות נפשי. והשני הוא שידרוך בדרכי התורה כי היא מיישרת בתכלית להשיג האמתות. ואע"פ שהאנשים יתחלפו דעותיהם בהתחלות אשר הטעות בהם מרחיק האדם מהשלמות הנפשיי מאד הנה מפני זה אין ראוי להניח ולעזוב החכמה כי מי יהיה באלו הנמצאות השפלות שישוה לחכם היודע פשר הדברים וסודם ועם כל זה הנה התורה תיישרהו אל השגת האמת בכמו אלו העמוקות כמו שהתבאר מדברינו בפרושינו לדברי התורה. והנה באר בזה המקום שהחכמה נבחרת מאד ובה תועלת ג"כ בענין הטובות הגופיות ובשמירה

מרעותיהם מצד דבקות ההשגחה האלהית לחכם והודעתו אותו הרעות והטובות טרם היותם כשהיה מוכן לקבל זה השפע. ואחר זה ספר קצת מחשבות יבואו לחשוב שאין תועלת באסיפת הקניינים ולא בשמירת התורה בכשרון המעשה וזה כי העושר אשר יחשוב שבו תועלת בעניינים הגופיים והוא התועלת המיוחד בו הנה לא יהיה הענין בו כן כי אנחנו נראה שהעושר בעינו יהיה סבה פעמים רבות להגעת הרע וזה שכבר יקרה שישלוט האדם באדם לרע לו אלא שזה יהיה מעטי ואין ראוי מפני זה להתרשל מלאסוף ולכנוס מהקניינים המצטרך לגופו ובכמו זה הענין יראו רשעים מצליחים מאד ואנשים צדיקים קשי יום מאד עד שיפסדו וישכח זכרם בעיר בעצמה אשר עשו הפעולות הטובות ומפני זאת המחשבה נטו הרבה מהאנשים אל הרשע לחשבם שאין שם גמול ועונש וכל שכן שהיה מקום לזאת המחשבה מצד מה שנראה מההשגחה הדומה להשגחה פרטית שתדבק לפעמים לרשעים ונראה מהרע אשר ידמה שבא על צד העונש שיגיע לצדיקים וזה יביא לחשוב שאין ראוי לאדם לעמול לו בקנין העושר ולא בכשרון המעשה ולא בשמירת התורה אבל שיאכל וישתה וישמח כל ימי חייו אשר הוגבל לו וגם בחכמה ידמה גם כן שאין ראוי להתעמל כי עניינה הוא חשוק למשתדל בה כ"כ עד שלא יתן שינה לעיניו מרוב העומק והמבוכות הנופלות בה עם שלא יוכל האדם להשיג באופן שלם חכמות הנמצאות כמו שזכרנו במה שקדם והנה חתם המאמר בזה הספק שאחר החקירה השלמה ימצא ענין הצדיקים והחכמים הוא הנבחר מאד כי עניינם הוא בשלמות ביד ה' יתברך והוא המשגיח בהם וגם מה שאין יודע האדם כמו הענין באהבה והשנאה אשר אפשר היותו כלי להגעת הרעות הנה הכל הוא לפניהם כי ה' יתברך יודיעם זה על צד ההשגחה כדי שישתדלו בהגעת הטוב הנכון לבא עליהם בשלם שבפנים וישמרו מהרע שלא יבא וזה אמנם יהיה בצדיקים שהם עם זה חכמים ואמנם הצדיקים מצד כשרון לבד יתכן בהם מפני העבר ההשגחה הפרטית מהם בקצת העתים שיגיע להם רע מה כמו הענין ברשעי' וזה הוא צדיק שאינו גמור כמו שאמרו רז"ל להתיר זה הספק:

פרק ח

פסוק ב

ביאור המלות:

פי מלך שמור. הוא מקור והרצון בו אני אשתדל לשמור דבר המלך וצוואתו והוא ה' יתברך שישמור מצות התורה.

פסוק ח
משלחת. כמו שלח והוא החרב אשר יכו בה במלחמה.
ולא ימלט רשע את בעליו. הרצון ברשע עושר והוא כמו הפוך וכן אוצרות רשע.

פסוק י
אשר כן עשו. ר"ל אשר טוב עשו וכמוהו לא כן אנחנו עושים.

פרק ט

פסוק א
הצדקים והחכמים. הרצון בו הצדיקים החכמים ר"ל שהם חכמים ותהיה הוי"ו כפ"א רפה כלשון ישמעאל. ועבדיהם. ר"ל ומעשיהם:

פסוק ז
ביאור דברי הפרשה:
אמר **לך אכול בשמחה לחמך** ההכרחי לך לעמידת גופך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה ה' מעשיך כשיהיו בזה האופן רצוני שתהיה שמח בחלקך. בכל עת יהיו בגדיך לבנים. רוצה לומר שתהיינה מדותיך בטוב שבענינים כי המדות המגונות יוקשו לבגדים צואים והמדות היפות לבגדים לבנים. ושמן על ראשך אל יחסר. רוצה לומר השמן הרקוח כי הוא היה מיוחד לשמן המשחה וירצה בזה שלא יתעצל מהשגות המושכלות והנה המשיל המושכלות לשמן רוקח לסבה אשר זכרנו בבאורינו לשיר השירים. ראה חיים נצחיים ודרוך להם עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך והוא הנפש הדמיונית אשר תשלים השכל כשתאות לו כמו שבארנו בבאורינו לשיר השירים כי זה חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש וזה מבואר כי זה פרי האדם ותכליתו. כל אשר תשיג ידך לעשות בכחך עשה כל עוד בחיים חייתך כי אחר המות לא תדרוך לשום שלמות כי אין שם דריכה לכשרון המעשה ולא להשגת החכמות הלמודיות ולא להשגת חכמת הטבע והאלהות. שבתי לראות תחת השמש מה שיחזק מה שאמרתי והוא שיהיה האדם חרוץ אל שלמותו וזה שכבר מצאתי שמי שישתדל באלו החיים הגופיים לבד לא יגיע אל טוב החיים האלו ואף על פי שיהיו לו הכלים אשר בהם יתכן שינצל וזה כי האדם יהיה קל ולא ישלם לו החירוץ בעת הצורך ויכשל מפני זה כפי מה שיגזור מערכת הכוכבים ולא תהיה ההצלחה במלחמה למי שידע דרכי הגבורה ובאיזה מקום ראוי שיתגבר ובאיזה אופן ובאיזה עת אבל יכשל לפעמים בזה לסבה הקודמת וכן מי שהוא רב התחבולה למצוא דרכים ירויח בהם מזונו לא ימצא לפעמים לחם חקו ומי

שהוא נכון בהמצאת תחבולות רבות יתכן בהם לאסוף ולכנוס נכסים רבים לפעמים לא ימצא לו עושר ומי שהוא יודע לרצות בני האדם לפעמים לא ימצא לו חן מהם כי עת ופגע יקרה את כלם מצד מערכת הכוכבים אותו לפעמים יבלבל תחבולתם וחכמתם ואין להם תחבולה להשמר מזה. כי לא ידע האדם את עתו כי כמו הדגים הנאחזים במצודה רעה שלא יוכלו להמלט ממנה וכצפרים האחוזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאום ובהיות הענין כן הוא מבואר שראוי שלא יחשוק האדם להשתדל בטוב החיים האלו אבל יקח מהם הצריך וישלים נפשו כפי מה שאפשר. גם זה ראיתי חכמה תחת השמש וגדולה היא אלי והיא תביא לו להאמין שהוא ראוי שיניח האדם תענוגי זה העולם בעבור שלמות הנפש והוא שכבר ימצא בתחלת הענין קבוץ שכל האדם עם עוזריו עיר קטנה כי מה שנבנה בה הוא מעט ולו מן העוזרים מעט בתחלת הקנין כי האדם בתחלת עניינו ימצא נמשך לרדיפת התאוות ובא אליה מלך גדול והוא הכח המתעורר על אברי האדם וכליו להניעם למה שירצה והוא היצר הרע וסבב העיר הזאת הקטנה לתפשה ולהרסה ובנה עליה מצודים גדולים ומצא בה איש מסכן וחכם והוא השכל ההיולאני. והוא מסכן להיותו נברא משולל מכל המושכלות וגם לא יגיע להם לקנותם כי אם בקושי ואולם שאר הכחות ישיגו משיגיהם בקלות כמו החוש והדומה לו. ומלט הוא את העיר בחכמתו לא בכחו אבל מצד המעלה והחשיבות אשר לדבר יניע השכל אליו ימשול השכל להניע האדם אל מה שירצהו וזה ממה שיראה שהחכמה יותר מעולה מאלו החיים הגופיים עד שמעלתה וחשיבותה יכריח האדם להניח כל אותם הכחות המביאים אותו לאהבת התאוות הגופייות. ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה כי החכמה מושלת על זה המלך הגדול עם רב כחו וגבורתו ועם כל זה תמצא אצל רוב האנשים חכמת המסכן בזויה ודבריו בלתי נשמעים וג"כ הנה דברי חכמים יותר נשמעים בנחת למי שלא ימשול עליו יותר מהשמע זעקת המושל בכסילים לכסילים אשר ימשול בהם כי הם לא ישמעו לו מצד הדבר בעצמו אבל מצד משלו עליהם ודברי חכמים יהיו נשמעים לאנשים מצד הדברים ההם. ויתבאר מזה גם כן שטובה חכמה מכלי מלחמה וחוטא אחד שימצא בכחות הגוף יאבד טובה הרבה מהאדם ולזה ראוי לאדם שיכניע כחותיו להשמע אל השכל הנה כמו שזבוב מות יבאיש השמן הרוקח ויביע אותו כן יבאיש סכלות מעט האיש אשר הוא יקר מחכמה ומכבוד שנמצא בו. ועוד סבה אחרת תחייב להמשך אל החכמה והיא שבלב החכם בכל מה שיכוין אליו היא לימינו כי הוא דורך אל הדברים שיכוין אליהם בסבותיהם ולזה יתיישר תמיד בכח התכלית אשר יכוין אליו ואולם לב הכסיל הוא לשמאלו כי

הוא כשיכוין לדבר יקרה לו לסכלותו שידרוך בו לפי מחשבתו ימצא לב הכסיל חסר כי הוא לא יתיישר כלו נכח תכלית אחד אבל יתיישר פעם לתכלית אחד ופעם הפכו ולזה להעדר הסדר בפעולותיו יתבאר לכל שהוא סכל. אם רוח המושל תעלה ותתגבר עליך והוא המלך הגדול שקדם זכרו לא תניח מקומך ומדרגתך מיראת החטא והחכמה כי זה המקום הוא לך מרפא לרפא אותך מזה החולי העצום ויניח חטאים גדולים ר"ל שישמור אותך מהם. יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיוצא מלפני השליט ר"ל שאין זה מכוון על הכוונה הראשונה והוא שכבר ימצא שבעל הסכלות והוא הסכל יעלה במרום ההצלחה הגופיים ועשירי הדעת ישבו בשפל המדרגה וזה בלתי ראוי שיהיה כן אבל יהיה זה במקרה ובזה יקרה גם כן מרוע הסדור שהעבדים יצליחו וירכבו על סוסים ואדוניהם ישפלו וילכו כעבדים על הארץ אלא שרוע זה הסדור הוא מיוחס אלינו לא אל ה' יתברך כי זה יהיה להעדר הדבקות בינו ובין ה' יתברך ובהתיר האדם זה הקשר אשר בינו ובין ה' יתברך אשר בעבורו הוא מושגח הוא דומה למי שחופר חפירה ויפול בה כי מידו היתה זאת לו ולמי שפורץ הגדר אשר הוא מונע הנחש מגעת בו וישכנו אחר זה הנחש מצד סור הגדר אשר היה מונעו מגעת בו ולא ידמה לזה לבד אבל גם למי שמסיע אבנים ממקום למקום ויוכה בהם בעצמם או למי שבוקע עצים ויכנס מהם קוץ בידו עד שבעצם מעשיו יוזק וזה הוא ההבדל אשר בין הענין והענין הקודם בפסוק שלפני זה רצוני כי הענין ההוא לא יהיה בו ההיזק מעוצם פעולתו אבל במקרה מה והסבה שיהיה הברזל קהה כי לא קלקל פניו ולטש אותם וכן השכל האנושי יהיה קהה ולא יצויירו בו המושכלות כשלא לוטש בכשרון המעשה ומי שיגבר חיילים ויתגבר על הכחות הגופיות יהיה לו יתרון הכשר חכמה ויהיה דבק בה' יתברך ויהיה נשמר מפני זה מן הרעות הנופלות בזה המציאות השפל כפי מה שאפשר. אם ישוך הנחש האדם המלחש מפני שלא לחש לחשו מה יתרון לאדם המלחש בזה הלחש אשר הוא יודע ולא נעזר בו בעת הצורך וכן הענין באלו הרעות וזה שאם יבאו אלו הרעות לאדם החכם בעת התירו הקשר בינו ובין ה' יתברך מה יתרון לו בחכמתו והוא לא נעזר בה בעת הצורך הנה לזאת הסבה יקרה לחכם שיגיעהו כמקרה הכסיל. והנה כאשר השלים להתיר זה הספק בזה האופן הנפלא שב לשבח החכמה ולגנות הסכלות ואמר שבדברי פי החכם ימצא חן בעיני האנשים כי דבריו יהיו מעטים ונאותים לשומעיהם וינצל מפני זה מהרבה מהרעות ושפתות הכסיל לא די שלא יצילוהו ממקומו' הסכנה אבל במקומות אשר הוא בוטח בהם ישחיתוהו ראשית דברי פיהו סכלות כי לא ידע להזהר מלדבר במה שיקשה לשומעו דבריו ואחרית פיהו לא יהיה להתנצל על שגגתו

במה שדבר אבל יוסיף על סכלותו סכלות הנה הסכל ידבר דברים הרבה בזולת סדור לא ידע אדם מה שיהיה בפי הסכל ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו והנה הכסיל עצמו אינו יודע בראשית דבריו מה יהיו דבריו ואין סדור להם ולא הגבלה ולזה ימצא בהם מהחסרון הרבה בהכרח. עמל הכסילים תיגע האדם החושב להבין דבריהם כי הכסיל לא ידע ללכת אל עיר ר"ל שאין בדבריו התיישרות לשום תכלית כי לא ידע להתיישר בדבריו אל התכלית אשר יכוין אליו או ירצה בזה עמל הכסיל תיגע אותו כשירצה לדעת החכמה כי לא ידע לדרוך בזה הדרך הראוי ולזה ישאר עם תאוותו תמיד. אוי לו לאדם שהשכל ההיולאני שראוי שיהיה מלכו הוא משרת ועובד היצר הרע ושהכחות אשר ראוי שיעבדו השכל כמו החוש והדמיון והכח הזוכר יהיו רודפים אל התאוות. אשרי אדם שהשכל בו בן חורין ועוזריו הם בלתי רודפים אל התאוות אבל יקחו הצריך לבד מענייני זה העולם בגבורה על הכח המתעורר ולא ברדיפת התאוה אשר שתיית היין היא עניינה. בעצלות האדם ימך הבונה בניינו והוא השכל לא יוכל להשלים בניינו ולקרות אותו ובשפלות ידי האדם מהתעסק בדברים הגבוהים והם מושכלי הנמצאות האלו ישאר בבית בלתי מכוסה כראוי ולא יהיה לו למחסה ולמסתור מזרם הרעות וממטר פחי הזמן. הנה הכסיליי הרודפים התאוות עושים המזון לשמחה ולשחוק לא להעמיד גופם והיין לשמח חייהם והנה הכסף יענה את הכל בסוף הענין כי הם יאבדו קנייניהם בזאת ההנהגה או ירצה בזה שהכסף יתן ענין לכל הסכלים לרחף אחר התאוות ולזה אין ראוי שימשך האדם לשלמות הקנין. ולפי שכבר אמר דברי פי חכם השלים לבאר מה שראוי שישמור בו האדם בדבורו ואמר גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר ולא תשען שלא ישמעו דבריך כי הרבה ימצא מי שישמע דבריך ויגיד להם עם שבזה המאמר גם כן כוונה להיישיר האדם שישמע אל השכל שהוא מלכו כמו שקדם ולא יקל בו גם בהתעסקו בצרכי הגוף אבל יהיה תכלית כוונתו בכל דרכיו לעבודתו. שלח לחמך ר"ל מזון שכלך והוא המושכלות על פני המים והוא מרוצת זה הנמצא הטבעי וקח התחלת דרושך ממנו כי ברוב הימים תמצאנו בזה האופן ובזולת זה לא תגיע אליו כי לא יתכן לקנות שום מושכל מזולת לקיחת ההתחלות מן החוש. ואמר ממשל תן חלק בזריעתך לחדש השביעי והוא תשרי וגם לשמיני שהוא מרחשוון כי באלו החדשים יהיו הרבה מהזרעים אשר יהיה מזון האדם בהם כי לא תדע איזה יצליח יותר כי לא תדע מה יהיה רעה על הארץ ואולי ילקה הקודם וישאר המתאחר או ההפך והנה אמר זה שראוי לאדם שישתדל בכל זמנו לקנין השלמות ולא יתרשל מזה. אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו וישחיתו שטף המים קצת הזרעים והם אשר נקצרו בעת

ההיא או ישחית הברד שירד מהעבים הזרעים אשר קניהם קשים וישאר השאר ואם יפול עץ בצפון או בדרום מחוזק הרוח הדרומית או הצפונית מקום שיפול העץ שם יהיו קצת הזרעים ההם ויפסדו ולזה ראוי שיזרע הקודם והמתאחר כי הקודם לא ישחיתנו הרוח והמאוחר לא ישחיתנו המים והברד. מי שייירא שהרוח ייבש זרעיו לא יזרע ומי שיראה בעבים ויפחד שיבא ויפסיד קצירו לא יקצור כי יתכן שיבא המטר במקום ההוא או במקום אחר קרוב לו ויפסיד קצירו. כאשר אינך יודע מה דרך הרוח אשר תעבור כי אין הרוח מוחש וכמו העצמים בבטן המלאה שומן שאינם נכרים באיש ההוא כן לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה ולזה אין ראוי שתמנע מלזרוע אבל ראוי שתזרע בבקר ולא תנח ידך מלזרוע בערב כי אינך יודע איזה מהם יכשר יותר או יהיו שניהם כאחד טובים ולזה אמר על צד המשל כי אין ראוי שיתרשל האדם מקנין המושכלות לא בעת בחרותו ולא בעת זקנותו. והנה ערב אור החכמה וטוב לעינים כי בו ישיגו מי שהוא התחלת זה האור והוא ה' יתברך כמו שישיגו השמש באמצעות אורו. הנה אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח אם ידרוך להשיג המושכלות כי אי אפשר לו שיגיע אל גבול לא יוכל עוד להוסיף על חכמתו ואף על פי שיש להשגות האנושיות קץ וגבול וזה מבואר למי שעיין בדברינו בראשון ממ"י ולזה ראוי שישתדל בקנין השלמות במושכלות תמיד כפי מה שאפשר ובכלם יזכור את ימי החשך כי הרבה יהיו וכל מה שבא אחר מותו לו מהשלמות הוא הבל ולזה צריך שיזדרז לקנות מהשלמות כפי מה שאפשר לו בעת שיוכל על זה כי אחר המות אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה כמו שקדם:

והכלל העולה מהדברים מבואר עם מה שהיישרנו אליו בבאור דברי זאת הפרשה ואין צורך באריכות עוד:

פסוק י

כי אין מעשה וחשבון. הוי"ו היא ללא ענין כטעם וי"ו ורכב וסוס שהרצון בו רכב וסוס. והרצון בזה כי אחר המות אין לך שום מעשה בקניית מושכלות לא בחשבון שהם חכמות הלמודיות ולא בדעת שהיא חכמת הטבע ולא בחכמה שהיא חכמת האלהות כי היודע בה נקרא חכם כמו שזכר הפלוסוף במה שאחר הטבע או ירצה בזה ותהיה וי"ו מלת וחשבון לענין כי אחר המות אין שם כשרון המעשה ולא השגת אחת מאלו החכמות השלשה שזכרנו שהם חשבון ודעת וחכמה.

פסוק יא

לא לחכמים לחם. ר"ל היודעים להשתדל באסיפת די מחסורם בחכמה.

ולא לנבונים עושר. רוצה לומר הממציאים בתבונה תחבולות רבות לאסיפת הקניינים.

ולא ליודעים חן. רוצה לומר היודעים בחכמות המדינות המיישרת האדם אל המדות החשובות.

פרק י

פסוק ד
אם רוח המושל. אם רצון המושל.
כי מרפא. זה הדבר הוא לך מרפא והוא יניח חטאים גדולים רוצה לומר שישמרך מכמה חטאים גדולים.

פסוק ו
נתן הסכל. הוא חסר הנושא והרצון נתן איש הסכל והוא הסכלות.
ועשירים. הם עשירים בחכמה כי הוא מקביל לסכלות.

פסוק ח
גומץ. חפירה.

פסוק ט
יעצב בהם. רוצה לומר יוכה בהם מענין ומחבש לעצבותם.
יסכן בם. רוצה לומר יכנסו בהם כמו קוצים בידיו מבקיעת העצים ויהיה יסכן מענין שכים ויהיה שכך ושכן שני שרשים בענין ותהיה הסמ"ך תמורת שי"ן כי כזה ימצאו רבים.

פסוק י
קלקל. לטש.

פסוק טז
אי לך. אוי לך.

פסוק יז
בשתי. הוא מן שתה ועניינו שתיה כמו שיעשה מפרה פרי וממרה מרי ומדלה דלי. ולזה אמרו רז"ל בגבורה של תורה ולא בשתייה של יין.

פסוק יח
בעצלתים ימך המקרה. מי שיבנה התקרה לבנות הבית יתמסכן ויהיה עני כשינהג בבנינו בעצלה כי מצד העצלה יפסד ויכלה הבנין אשר ישתדל לקרות אותו קודם שישלם לו פועל הקרוי ולא יועילו לו מעשיו אבל יפסיד מה שיוציא בזה הבנין ויהיה עמלו לריק ולבטלה.

ובשפלות ידים ידלוף הבית. ר"ל בשפלות ידי הבעלים והתמוטטם עם שאינם משיגים כי תקון קרוי הבית ידלוף בעת הגשם וזה יפסיד ויכלה הבית.

פסוק יט

לשחוק עושים לחם. רוצה לומר שהם מכינים בשר לאכול ולשמוח ולשחוק לא לכוונה שיעמיד גופם והנה ענין עושים לחם כטעם עבד לחם רב.
והכסף יענה. רוצה לומר יעיד או ירצה בזה יתן ענין.

פסוק כ

במדעך. במחשבתך וידיעתך רוצה לומר שלא יקלל המלך גם בלבו או בינו לבין עצמו או יהיה מדעך כמו מודעך מענין ולנעמי מודע לאישה והרצון בו עם קרובך שהוא ממשפחתך אשר תבטח בו שלא יגלה סודך אל תקלל מלך.

פרק יא

פסוק ב

תן חלק לשבעה וגם לשמונה. רוצה לומר החדש השביעי והחדש השמיני וכן פירש המתרגם.

פסוק ג

שם יהוא. שם יהיו.

פסוק ה

בבטן המלאה. רוצה לומר המלאה שומן כי לא יוכרו בה העצמות.

פסוק ז

ומתוק האור. ר"ל וערב האור ותאר אותו במתיקות כמו שתאר הקול (להריח) [והריח והשתמש בהם בפעל הראיה] כאמרו רואים את הקולות ראה ריח בני. וסבת זה כלו כי החושים כלם יכללם החוש המשותף ולזה ישותפו בצד מה השגותיהם בלשונינו עד שענין המתיקות [יושאל] בזה לפי הנמשל:

פסוק ט

בחורותיך. במו ילדותיך.

פסוק י

השחרות. הוא הפך השיבה כי השער אז לבן.

פרק יב

פסוק ב
השמש והאור. ר"ל האור אשר יאיר לך הנר והאבוקה וזה יהיה בעת השיבה כי אז יחלש חוש הראות.

פסוק ד
בשפל קול הטחנה. הוא הקול הנמוך שיתחדש מתנועת הרחיים.

פסוק ה
ותפר האביונה. ותתבטל התאוה.

פסוק ו
ירתק. ישבר ויחתך.
חבל הכסף. משל לעורקים הבלתי דופקים אשר בהם ישולח הדם מהכבד אל האברים.
ותרוץ. וישבר ויפסק.
גולת הזהב. הוא מענין גולות מים והם הברכות המשולחות לאברים מהלב שבהם דם ורוח והם העורקים הדופקים.

פסוק ט
ויותר. ר"ל והשאר וכמוהו ואת היותר החרמנו.

פסוק יב
ולהג. הוא שם מן הגה כמו קו מן קוה וצו מן צוה וענינו להיגה וכן הבינוהו רז"ל אמרו להגיון נתנו ולא ליגיעה:
ביאור דברי הפרשה:
שמח בחור בילדותך כי בו ימצא כחך שלם לשלמות טבעך ויטיבך לבך בימי בחורותיך לחקור בעניינים העיונים והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ר"ל שתמשך אחר העיון והחוש לא שתבלבל החוש מפני העיון כמו שעשו קצת הקודמים ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט אם לא תעשה בהם הראוי והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך ולא תמשך אחר התאוות הגופיות אשר הנה מסירות השגחת ה' יתברך ממך וזה סבה שיבואוך הרעות כי הילדות והשחרות הוא הבל ולזה אין ראוי שתמשך להנאות העולם ולא תרבה התענוגים ולזה ראוי שתזכור את בוראך בימי בחורותיך שהיה לך פנאי בזה ותמצא מוכן להשתדל במושכלות לחוזק כליך הגופיים העוזרים לשכלך בזה העת עד אשר לא יבאו ימי הרעה והם ימי השיבה והיששות ויגיעו שנים אשר תאמר אין לי

חפץ בהם עד אשר לא תחלש ראותך וידמה לך שתחשך השמש והאור והירח והכוכבים וידמה לך שישובו העבים אחר הגשם לחולשת ראותך ביום שיזועו שומרי הבית והם החושים שכבר יקרה להם תנועה ורעש מרוב החולשה וכן יקרה זה לשאר האברים והתעותו אנשי החיל כאלו תאמר הכח המושך והדוחה והמחזיק והמעכל שלרוב הישנות וחולשת הכח תתבטל פעולתם ובטלו השניים הטוחנות כי מעטו ונפלו וחשכו העינים אשר היו בימי הנערות רואות בארובות ובמעט אורה ויקרה לו מחולשת חוש השמע שידמה לו שיסוגרו לו דלתים בשוק לקול הנמוך אשר תחדשהו הטחנה וזה יהיה מחולשת חוש השמע ומתנועת האויר אשר באמצעותו יקבל חוש השמע מוחשו כמו שהתבאר בספר החוש והמוחש ומרוב הישנות והחולשה יקום בבקר השכם לקול הצפור כי לחולשת פעולותיו הטבעיות תהיה שנתו קצרה וישחו כל בנות השיר כי לא ישיג בהם ערבות או ירצה בזה כי הזקן לחולשת הכח הפועל בו בנעימות הקוליות ורבוי החומר המתפעל יתחייב שיהיה קולו עב ונמוך בשיריו וכבר התבאר זה בספר ב"ח גם מגבוה ייראו וכאלו הם הבורחים מהגבוה וילכו מפני זה כפופים ויתחדש להם חתת ופלצות בדרכם מצד חולשתם וכאלו ירצה בזה שמגבוה יראו והוא המוח כי בו נמצא ההתכה רבה בהם ויתחדשו להם נוזלים רבים יחדשו להם חתת ברדתם מן המוח וינאץ השקד רוצה לומר שתבא השיבה ויהיה מעמס לכבד ומשא לחגב והוא הדפק ולזה תהיה תנועתו מתונית ותבטל התאוה למזון ותפר כי הולך האדם אל בית עולמו רוצה לומר שהוא דובק אל המות וסבבו בשוק הסופדים עד אשר לא ירתק חבל הכסף והם העורקים הבלתי דופקים אשר ידלו האברים באמצעותם מהכבד והלב והדם ועמו מעט מהרוח החיוני ותשבר הגולה אשר באמצעותה ידלו האברים הדם והרוח והם העורקים הדופקים ותשבר הכד אשר ירצו למלאה על המבוע אשר ימלאוה ממנו וירוץ הגלגל אל הבור והוא הפך התנועה אשר תצטרך לאדם ממנו כי האברים לא די שלא ידלו ממנו אבל יותך מהם וישוב העפר על הארץ כשהיה וכן הענין בשאר היסודות והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ולזה ראוי שתשתדל בהשלמה בעת שתוכל כי אחר המות לא תוסיף שלמות זולת מה שהגיעה אליו בעת החיים בדבקותה לחומר. ובכאן נשלם מה שצוה עליו זה החכם ובעבור שלא ידמה האדם שתהיה סתירה בדבריו ושלא ילמד ממנו לעשות הבלתי ראוי שב לזכור שכבר אמר המחבר בזה הספר דברים רבים שהם הבל ואין הרצון שתהיה כל מה שאמר הבל אבל ירצה בזה שכבר ימצאו בדבריו דברים רבים שהם הבל כי כבר תבא מלת כל בלשוניו בכמו זה האופן הרבה וזה תכלית מה שתגיע אליו עיוננו בזה הספר באופן כולל:

והשאר מה שהיה קהלת חכם באלו העניינים רוצה לומר בכשרון המעשה ובענין החכמה למד בו עוד דעת את העם שקל במאזני שכלו איך ראוי שיהיה מנהג האדם באלו הדברים וחקר בהם ותקן משלים הרבה יביאו האדם לאהוב הנאהב ולהרחיק מה שראוי שירוחק וזה היה ממנו בספר משלי. והנה זה הוא מה שיתבאר שספר ממנו שספר קהלת הוא נעשה קודם מן משלי. ואולם חקר בזה הספר בזה האופן וקבץ בו דברים סותרים לפי שהוא בקש למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת וזה לא ישלם באלו העניינים כי אם בזה האופן מהחקירה כמו שבארנו בפתיחת זה הספר:

דברי חכמים הם כדרבונות שמכוונים אל היושר בחרישה כן דברי החכמים הם הולכים כלם נכח הדרוש אשר יחקרו עליו והם נטועים כמסמרים רוצה לומר שהם קיימים במקום אחד כי הם יעיינו בעצם הדברים ובמשיגיהם אשר הם תמיד באופן אחד לא במקריהם אשר להם במה שהם פרטיים והם בעלי אסופות רוצה לומר כי אלו הדברים אשר יחקרו בהם הם טבעיים משותפים לכל אנשי המין ההוא או הסוג ההוא והשאר והוא החקירה בעניינים האישיים במה שהם אישיים הזהר בני מהם כי לא תשלם בזה ידיעה ולא תגיע בזה הצלחה לנפש כי זה יביא לעשות ספרים הרבה אין קץ ולדבר הרבה וייגע עצמו במה שאין בו תועלת להיות האישים הווים ונפסדים ועוד כי גם בהיותם קיימים ישתנו אלו המקרים בהם עד שלובן ראובן עתה הוא זולת לבונו אמש כמו שהתבאר בספר השמע ובכאן טעו הקודמים וחשבו מפני זה שלא תהיה בכאן ידיעה ולבאר הצודק מדבריו מהבלתי צודק חתם זה הספר במה שכבר התבאר מדבריו הסותרים ואמר סוף דבר כל אלו הדברים הסותרים נשמעו והעולה מזה אחר ברירת הצודק מהם מהבלתי צודק הוא שראוי שתירא את ה' יתברך ותשמור מצותיו כי זה הוא מה שמכוון מכל האדם והוא תכליתם כי בזה יגיע האדם להצלחתו הנפשית כמו שבארנו בבאורינו לדברי התורה ועוד כי בזה גם כן תועלת בזה העולם וזה כי ה' יתברך יביא במשפט כל מעשה שיעשהו האדם אפילו בסתר אם טוב ואם רע ויענישהו על הרע ויגמלהו טוב על הטוב:

ובכאן נשלם ביאור קהלת לפי מה שנראה לנו עתה. יתברך ויתעלה האל אשר עזרנו ברחמיו וברוב חסדיו על כל ברכה ותהלה: